

**ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ
ԵՎ ՆՈՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՉԳԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ**

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

7-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

Նյութեր աշակերտների համար

ԼԻԼԻԹ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

2021

ՄՈԴՈՒԼ 2

Հին Հունաստան (10 ժամ)

Հիմնական հասկացություն	Երկրորդ մակարդակի հասկացություն	Ընդհանրական խաչվող հասկացություններ
Փոփոխություն, գլորթալ փոխազդեցություն	Ձեռքբերումներ	Անհատական և մշակութային արտահայտում

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԵՐ

1. Ո՞րն էր հունական քաղաքակրթության առանձնահատկությունը:
2. Ո՞րն է հունական քաղաքակրթության ներդրումը համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ:
3. Արդյոք հնարավոր է պատկերացնել եվրոպական քաղաքակրթության զարգացումը առանց հունական քաղաքակրթության:

ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Բալկանյան թերակղզի, Էգեյան ծով, աքայացիներ, դորիացիներ, հոնիացիներ, Կրետեի ծովապետություն, Կնոսոս, հոմերոսյան դարա շրջան, ազատ գյուղացի, արքայիկ (բասիլևս), արքայաժողով (ագորա), ավագանի

ՎԵՐՋՆԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

- 7.2.1 Կուսումնասիրի հունական քաղաքակրթության ձևավորման և զարգացման գործընթացները, այդ քաղաքակրթության այն ձեռքբերումները, որոնք ազդել են տարբեր քաղաքակրթությունների ձևավորման և զարգացման վրա:
- 7.2.2 Համեմատելով և համադրելով հունական քաղաքակրթության տարբեր ձեռքբերումները՝ կձևավորի հնարամտության արժեհամակարգի վերաբերյալ իմացություն:
- 7.2.3 Համագործակցելով կուսումնասիրի տարբեր պատմական աղբյուրներ:
- 7.2.4 Կուսումնասիրի և կներկայացնի իր համայնքում գոյություն ունեցող այն գաղափարները և երևույթները, որոնք ձևավորվել են հունական քաղաքակրթությունում:

Բովանդակություն

1. Հունական քաղաքակրթության սկիզբը:
2. Նախապոլիսյան և արխաիկ դարաշրջանի Հունաստանը (թ.ճ.ա. VIII-VI դարեր):
3. Դասական դարաշրջանի Հունաստանի հասարակական և մշակութային կյանքը, հունական պոլիս:
4. Հունական քաղաքակրթության ազդեցությունը:
5. Ալեքսանդր Մակեդոնացի. համաշխարհայինացման փորձերը:
6. Հելլենիստական աշխարհ. մշակութային ժառանգություն:

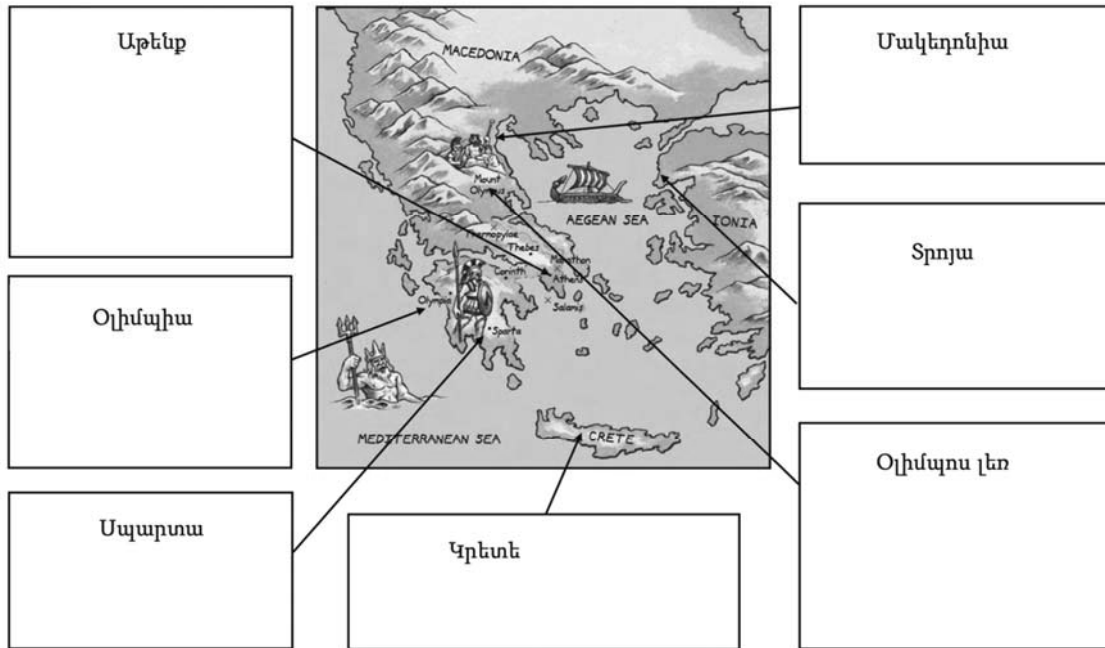
Հետադարձ կապ:

6-րդ դասարանի դասագիրք, էջ 61-91, 91-103

ՀՈՒՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՍԿԻԶԲԸ:

Հանձնարարություն 1. Աշխատանք քարտեզի հետ.

Ուսումնասիրիր ստորև տրված քարտեզը և երեք նախադասությամբ գրիր, թե ի՞նչ գիտես բնակավայրի մասին:

Հանձնարարություն 2.

Ընթերցիր ստորև տրված նյութը և կատարիր հանձնարարությունը.

Այս հայտնի պատմությունը մարմնավորում է սպարտացիների քաջ ռազմիկների դաստիարակության նկատմամբ աններելի մոտեցումը: Ներկայացված է հույների պատմությունից՝ Հ. Գերբերի գրքից:

Որքան էլ տարօրինակ է հնչում, բայց սպարտացիները սովորեցնում էին իրենց տղաներին գողություն կատարել: Նրանք գովում էին նրանց, երբ դա նրանց հաջողվում էր անել՝ առանց պարզվելու, և պատժում էին միայն այն ժամանակ, երբ բռնվում էին: Այս տարօրինակ սովորույթի պատճառն այն էր. եթե սպարտացի զինվորները վարժված չլինեին գողություն կատարելու համար, նրանցից շատերը սովամահ կլինեին արշավների ժամանակ:

Միայն այն ժամանակ, երբ տղան անկենդան ընկավ հատակին, ուսուցիչները գտան աղվեսին և տեսան, թե ինչ դաժանությամբ է նա պատառոտել քաջ փոքրիկ տղային: Տղան մահացավ՝ երբեք այդքան բառ չասելով:

Տարին մեկ անգամ բոլոր տղաներին բերում էին Դիանայի տաճար, որտեղ նրանց խիզախությունը փորձվում էր դաժան մտրակով: Եվ նրանք, ովքեր առանց արցունքի և հառաչանքի կանգնեցին այս մտրակին, գովաբանվեցին: Փոքրիկ սպարտացի տղաներն

այնքան էին ցանկանում համարձակ համարվել, որ ասում են, որ ոմանք իրենց ավելի շուտ թույլ են տալիս մտրակել մահվան, քան բողոքել:

Այս տղաներից մեկի քաջությունն այնքան զարմանալի էր, որ այն կարդացած Հունաստանի գրեթե յուրաքանչյուր պատմության մեջ դուք կգտնեք այն նշված: Այս փոքրիկ ընկերը գողացել էր կենդանի աղվեսին, որը նա նախատեսում էր ուտել, և այն թաքցրել էր իր վերնաշապիկի տակ՝ դպրոց գնալիս:

Բանտարկված աղվեսը, փախչելու հույսով, սկսեց տղայի կրծքին փոս կրծել, իսկ սուր ճանկերով պոկել նրա միսը: Եթե տղան ցավից լաց լիներ, նրան թույլ տեսնեին: Եվ եթե նա բաց թողներ աղվեսին, նրան կբռնեին գողության ժամանակ: Այսպիսով, չնայած ցավին, նա պարզապես անշարժ նստեց:

Միայն այն ժամանակ, երբ տղան անկենդան ընկավ հատակին, ուսուցիչները գտան աղվեսին և տեսան, թե ինչ դաժանությամբ է նա պատառոտել քաջ փոքրիկ տղային: Տղան մահացավ՝ երբեք այդքան բառ չասելով:

Մկանները ամրապնդելու համար տղաները նույնպես մանրազնին մարզվել են մարմնամարզության մեջ: Նրանք կարողանում էին զենք կրել, ծանր կշիռներ նետել, գոտեմարտել, մեծ արագությամբ վազել, լողալ, ցատկել և վարել, և փորձագետ էին բոլոր վարժություններում, որոնք ձգտում էին դրանք դարձնել ուժեղ, ակտիվ և լավ: Նրանք նաև սովորեցրին մեծ հարգանքով վերաբերվել տարեց մարդկանց, որոնցից շատերը ողջ և սարսափելի պատերազմներից գոյատևած կլինեին:

Նյութը ընթերցելուց հետո գրի՛ր քո կարծիքը մեկ պարբերությամբ սպարտիական դաստիարակության մասին:

Հանձրանարություն 3. Կրոն

Ուսումնասիրիր հունական դիցաբանությունը և ստեղծիր հույն աստվածների տոհմաճառը:

Հանձրանարություն 4.

Միջառարկայկական կապերի հաստատում–հայոց լեզու և օտար լեզուներ

Ընթերցի՛ր հույն աստվածների մասին նյութը և օգտագործելով փ ածակ բնութագրիր այդ աստվածներին: Նույնը կարելի է իրականացնել օտար լեզուների դասաժամին:

Հանձրանարություն 5.

Հին հույն գործիչների աշխատանքային գործունեության նկարագիր
Լրացրո՛ւ աշխատանքային թերթիկը.

<p>Ո՞վ է նկար 1-ում պատկերված անձը, գրի նրա անունը:</p> <hr/> <p>Ո՞րն էր նրա մասնագիտությունը:</p> <hr/> <p>Ինչու էր նա հայտնի Հին Հունաստանում:</p> <hr/> <hr/>	<p>Պատկեր 1</p> 	<p>Հերոդոտոսը պատմաբան էր: Նա ստացել է «Պատմության հայր» անվանումը: Նա արձանագրեց Պարսկական պատերազմները և կարևոր աղբյուր է Հին Հունաստանի պատմությունն ուսումնասիրելու համար:</p>
<p>Ո՞վ է նկար 2 -ում պատկերված անձը, գրի անունը:</p> <hr/> <p>Ո՞րն էր նրա մասնագիտությունը:</p> <hr/> <p>Ինչու՞ էր նա հայտնի Հին Հունաստանում:</p> <hr/> <hr/>	<p>Պատկեր 2</p> 	<p>Հոմերը Հին Հունաստանի ամենամեծ բանաստեղծն էր: Նա կոչը էր բայց նա գրել էր գրականության գլուխգործոցներ, ինչպիսիք են «Օդիսականը» և «Իլիական» հույն բանաստեղծությունները:</p>
<p>Ո՞վ է նկար 2 -ում պատկերված անձը, գրի անունը:</p> <hr/> <p>Ո՞րն էր նրա մասնագիտությունը:</p> <hr/> <p>Ինչու՞ էր նա հայտնի Հին Հունաստանում:</p> <hr/> <hr/>	<p>Պատկեր 3</p> 	<p>Պյութագորասը բոլոր ժամանակների մեծագույն մաթեմատիկոսներից էր: Նա հայտնաբերեց կանոնը՝ ուղղանկյուն եռանկյան կողմերի երկարությունների վերաբերյալ, և մարդիկ նրա հայտնագործությունը անվանեցին «Պյութագորասի թեորեմ»:</p>
<p>Ո՞վ է նկար 2 -ում պատկերված անձը, գրի անունը:</p> <hr/> <p>Ո՞րն էր նրա մասնագիտությունը:</p> <hr/> <p>Ինչու՞ էր նա հայտնի Հին Հունաստանում:</p> <hr/> <hr/>	<p>Պատկեր 4</p> 	<p>Հիպոկրատը բժիշկ էր: Նրան անվանում էին «Բժշկության հայր»: Նա սահմանեց բժիշկների համար բարոյական կանոնագիրք և առաջարկեց բազմաթիվ բժշկական տեսություններ, որոնք մինչ այժմ օգտագործվում են:</p>

<p>Ո՞վ է նկար 2 -ում պատկերված անձը, գրի անունը:</p> <p>_____</p> <p>Ո՞րն էր նրա մասնագիտությունը:</p> <p>_____</p> <p>Ինչու՞ էր նա հայտնի Հին Հունաստանում:</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Պատկեր 5</p> 	<p>Արիստոտելը բարձր էր գնահատվում որպես փիլիսոփա և տրամաբանության և տրամաբանության հայր: Նա եղել է առաջին մարդը, ով սահմանեց և դասակարգեց գիտելիքները ճյուղերի</p>
<p>Սոկրատեսը _____ էր: Նա նաև _____ - ի ուսուցիչն էր: Նա խրախուսեց մարդկանց _____</p> <p>և ընդգծեց _____:</p>	<p>Պատկեր 6</p> 	<p>Սոկրատեսը փիլիսոփա էր: Նա Պլատոնի ուսուցիչն էր: Նա ընդգծեց էթիկան և մարդկանց քաջալերեց գիտելիքի հասնել:</p>
<p>Մեկ այլ հայտնի հույն փիլիսոփա էր _____:</p> <p>Նա _____ և _____:</p>	<p>Պատկեր 7</p> 	<p>Պլատոնը փիլիսոփա էր: Նա դարոց բացեց Աթենքում: Նա սովորեցրեց ուսանողներին մտածել ինքնուրույն՝ քննարկման միջոցով:</p>
<p>Ալեքսանդր Մակեդոնացին-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>Պատկեր 8</p> 	<p>Ալեքսանդր Մակեդոնացին տիրակալ / կայսր էր: Նա ստեղծեց մեծ կայսրություն Պարսկաստան, Եգիպտոս և Հնդկաստանի հյուսիս մ.թ.ա. 334 -ից 323 թվականներին:</p>

<p style="text-align: center;">Կրոն և սպորտ</p> 	<p>Օլիմպիական խաղերը կրոնական տոն էին: Արդյո՞ք միջոցառումը շարունակվում է այսօր: Այսօրվա Օլիմպիական խաղերն ինչո՞վ են նման կամ տարբերվում Հին Հունաստանի խաղերից:</p>
<p style="text-align: center;">Արվեստ և ճարտարապետություն</p> 	<p>Հին հույները գեղարվեստական էին: Նրանք իրենց շենքերի համար պատրաստել էին գեղեցիկ քարե սյուներ: Այս սյուներից շատերը եղել են դորիական, իոնական և կորնթական ոճերում: Դուք տեսե՞լ եք շենքեր, որոնք օգտագործում են այս սյուները: Եթե այո, որտե՞ղ եք դրանք տեսել:</p>

Հանձնարարություն 6.

Փոփոխություն և շարունակականություն հասկացությունների զարգացումը

Հին Հունաստանի քաղաքակրթության առանձնահատկությունները

Հին Հունաստանը կոչվում էր «Արևմտյան քաղաքակրթության օրրան»: Եվրոպայի և Միացյալ Նահանգների մշակույթների վրա դրա ազդեցությունը դեռևս զգացվում է այսօր: Դուք նկատո՞ւմ եք հին հունական քաղաքակրթության որևէ ազդեցություն արևմտյան երկրների կամ Հայաստանի վրա: Ո՞րն է այդ ազդեցությունը:

Լրացրեք ստորև բերված աղյուսակը և ասե՛ք՝ արդյո՞ք հին հունական հատկանիշները դեռ մեր կողքին են այսօր: **Բացատրիր արդյոք այս բնագավառը փոփոխվել է, թե նույն է մնացել...**

Ամփոփիչ աշխատանք

Դու ամսագրի խմբագիր ես: Քեզ հանձնարարվել է ստեղծել ամսագիր Հին Հունաստանի վերաբերյալ: Օգտագործելով հետևյալ հապավման բանաձևը՝ ԱԿՆՔՏՀ (հապավման բացատրությունը տես ստորև) կազմիր ամսագիր Հին Հունաստանի վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր բաժնի համար օգտագործիր մեկ նկար, օրինակ եթե դա քարտեզ է, ապա օգտագործիր քարտեզ:

1. Աշխարհագրություն-պատասխանիր հետևյալ հարցերին

1. Որտե՞ղ էր գտնվում Հին Հունաստանը քարտեզի վրա:
2. Ինչպիսի՞ ֆիզիկական առանձնահատկություններ ուներ Հին Հունաստանի լանդշաֆտը:
3. Ի՞նչ կլիմա ուներ այն:
4. Ի՞նչ բնական ռեսուրսներ այն ուներ:
5. Ինչպե՞ս էր տեղանքը կամ բնակլիմայական պայմանները ազդում Հին Հունական քաղաքակրթության վրա:

2. Կրոն

1. Ի՞նչ կրոն էր տարածված Հին Հունաստանում:
2. Ովքե՞ր էին կրոնական առաջնորդները:
3. Ինչպե՞ս էր իրականացվում կրոնի պաշտամունքը:
4. Ինչպիսի՞ պատկերացում ունեին անդրշիրիմյան աշխարհի մասին:

3. Նվաճումներ

Որո՞նք էին հին հունական քաղաքակրթության նվաճումները հետևյալ բնագավառներում...

Արվեստ

Ճարտարապետություն

Թատրոն

Հայտնագործություններ

Գիտություն

Գիր և գրականություն

4. Քաղաքականություն

1. Ինչպիսի՞ կառավարություն ուներ Հին Հունաստանը:
2. Ովքե՞ր էին առաջնորդները:
3. Ինչպե՞ս էին ընդունվում որոշումները:
4. Ի՞նչ դեր են ունեցել մարդիկ կառավարությունում:
5. Ինչպիսի՞ն էր կառավարության կառուցվածքը:

5. Տնտեսագիտություն

1. Որո՞նք էին Հին Հունաստանի բնական պաշարները: Ի՞նչ էին նրանք ստեղծում/արտադրում և աճեցնում:
2. Ո՞ւմ հետ էր առևտուր անում Հին Հունաստանը: Ինչպիսի՞ն էր նրանց ներմուծումն ու արտահանումը:
3. Ի՞նչ աշխատատեղեր կային:
4. Ի՞նչ տեսակի արժույթ էին նրանք օգտագործում:

7. Հասարակություն

1. Որո՞նք էին Հին Հունաստանի սոցիալական դասերը:
2. Որո՞նք էին տղամարդկանց, կանանց և երեխաների դերերը:
3. Ո՞ր խմբերն ունեին իրավունքներ և ի՞նչ իրավունքներ ունեին:
4. Ո՞ր խմբերն իրավունք չունեին:
5. Ինչպիսի՞ն էր մարդկանց առօրյան:

ՄՈԴՈՒԼ 3

Հին Հոռմ (10 ժամ)

Հիմնական հասկացություն	Երկրորդ մակարդակի հասկացություն	Ընդհանրական խաչվող հասկացություններ
Գլոբալ փոխազդեցություն	Համակարգեր	Համակարգ (պետություն) Անհատներ և հարաբերություններ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Ո՞րն էր հռոմեական քաղաքակրթության առանձնահատկությունը:
2. Ո՞րն է հռոմեական քաղաքակրթության ներդրումը համաշխարհային քաղաքակրթության մեջ:
3. Արդյոք հնարավոր է պատկերացնել այլ քաղաքակրթությունների զարգացումը առանց հռոմեական քաղաքակրթության:

ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Իտալիա, Ապենինյան թերակղզի, էտրուսկներ, լատիններ, Հռոմուլոս, հա սարակական դաշտ, Ծերակույտ (Սենատ), Սերվիոս Տուլիոս, Տարքվիա նոս, հանրապետություն, կոնսուլ

ՎԵՐՋՆԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

- 7.3.1 Կուսումնասիրի Հին Հռոմեական քաղաքակրթության ձևավորումը, զարգացումը և անկումը, դրա ունեցած դերը եվրոպական քաղաքակրթության և արդի աշխարհի վրա:
- 7.3.2 Համագործակցային հետազոտական, նախագծային աշխատանքների միջոցով կկարողանա ներկայացնել և քննարկել այն գործընթացները և գաղափարները, որոնք ձևավորեցին հռոմեական քաղաքակրթությունը, հանգեցրին դրա զարգացմանը և եվրոպական ու արդի աշխարհի վրա դրա դերի ազդեցությանը:
- 7.3.3 Համագործակցային աշխատանքների շնորհիվ կմեկնաբանի այն մարտահրավերները, որոնց բախվում էր հռոմեական քաղաքակրթությունը, կտարբերակի այն մարտահրավերները, որոնք հաղթահարեց կամ չհաղթահարեց հռոմեական քաղաքակրթությունը:
- 7.3.4. Համագործակցային նախագծային աշխատանքների միջոցով կուսումնասիրի իր համայնքը և կդասակարգի այն գաղափարները կամ երևույթները, որ ունեցել է հռոմեական քաղաքակրթությունն իր համայնքի վրա:

Բովանդակություն

1. Հոռմ քաղաք-պետության առաջացումը:
2. Վաղ հռոմեական պետության սոցիալական և քաղաքական կարգը:
3. Հռոմեական հանրապետություն:
4. Հռոմեական կայսրություն:
5. Կայսրության բաժանումն ու անկումը:
6. Հռոմեական կայսրության հասարակական և մշակութային կյանքը:

7. Հոռմեական քաղաքակրթության ազդեցությունը:

Հետադարձ կապ:

6-րդ դասարանի դասագիրք, էջ 105

ՀՈՒՄ ՔԱՂԱՔ-ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԱՅՈՒՄԸ

Հանձնարարություն 1.

Առասպելաբանություն, որը հիմք հանդիսացավ հասարաքաղաքական մշակույթային հարաբերությունների ձևավորման համար: Քննարկեք սաների հետ, թե նրանք ինչ գիտեն առասպելների և մշակույթային կապերի մասին: Բացատրեք սաներին, որ Հին Հռոմում երեք տեսակի առասպելներ էին տարածված

- Հռոմի հիմնադրման վերաբերյալ առասպելները
- Քաղաքական առասպելները, որոնք ներկայացնում էին քաղաքական իշխանության կապը աստվածային օրենքների հետ
- Բարոյական օրենքները, որոնք ներկայացնում էին բարոյական կամ անբարո անհատների գործունեություն: Սաները ընթերցում են առասպելներից տրված հատվածները և ներկայացնում ստորև, թե որոնք էին հիմնադրման, քաղաքականության և բարոյականության վերաբերյալ առասպելները:

Օգտագործեք ԳՈՒՄ համակարգը:

Գիտեմ	Ուզում եմ իմանալ	Սովորեցի
Ինչ ես արդեն գիտեմ	Ինչ եմ ես ցանկանում իմանալ	Ինչ սովորեցի
Հիմնադրման առասպելը		
Քաղաքական առասպել		
Բարոյականության վերաբերյալ առասպել		

Հին հռոմեական առասպելներ

Լրացրե՛ք առասպելի տեսակը՝ հիմնադրում, քաղաքական կամ բարոյական:

1. Տեսակը՝ _____

Հորացի Կոկլետը ք.ա. 6 -րդ դարի վերջի լեգենդար հռոմեացի հերոս էր, ով պաշտպանում էր կամուրջը Տիբերից այն կողմ երբ քաղաքը ենթարկվեց էտրուսկների հարձակմանը: Նա պաշտպանեց հանրային կամուրջը մենակ ամբողջ էտրուսկյան բանակի դեմ՝ ժամանակ տալով հռոմեացիներին կամուրջը քանդելու և հաղթելու համար թշնամի: Այնուհետև նա իրեն նետեց Տիբեր: Լեգենդի որոշ վարկածների համաձայն՝ նա ողջ է մնացել և կարողացավ հասնել Հռոմ: Այլ վարկածներ նշում են, որ նա կորցրել է իր կյանքը և խեղդվել գետում:

2. Տեսակը _____

Լեգենդի համաձայն՝ Հռոմը հիմնադրել են աստված Մարսի երկվորյակ որդիները՝ Ռոմուլուսը և Ռեմոսը պատերազմի. երկվորյակներին լքել էին Տիբեր գետի իրենց բնօրրանում, որտեղ նրանց գտել էր գայլ: Նա հոգ էր տանում նրանց մասին, մինչև որ նրանց հայտնաբերեց մի հովիվ, որը նրանց դաստիարակեց: Այն վայրը, որն ասում էին, որ գայլի քարանձավն էր, սուրբ էր հռոմեացիների համար: Դարձրել են սրբավայր և հիմնել ա բնակավայր Պալատին բլրի վրա: Լեգենդի մեջ Ռոմուլուսը հետագայում սպանեց Ռեմուսին, թե ով ում համար եղել է այդ տեղում կառուցված նոր քաղաքի առաջնորդը: Ըստ հռոմեացիների՝ Հռոմուլոսը թագավոր դարձավ ք.ա. 753 թվականի ապրիլի 21-ին և քաղաքը կոչեց իր անունով:

Տեսակ 3՝ _____

Ռոմուլուսի մահից հետո թագավորական իշխանությունը Հռոմեական Սենատի անդամների ձեռքում էր մեկ տարի՝ մինչև նրանք ընտրեցին Նումա Պոմպիլիուսին հաջորդ թագավորը: Նումա Պոմպիլիուսը ծնվել է ք.ա. 753 թվականի ապրիլի 21 -ին Հռոմի հիմնադրման օրը: Նախքան պաշտոնը ընդունելը, նա խորհրդակցեց աստծո հետ Յուպիտերը և նշանները բարենպաստ էին, ուստի նա զբաղեցրեց իր պաշտոնը որպես Հռոմի թագավոր: Նրա օրոք, Նումա Պոմպիլիուսը պնդում էր, որ անմիջական կապի մեջ է Յուպիտերի և նույնիսկ այլ աստվածների և աստվածուհիների հետ խելացի պայքար մղելով Յուպիտերի հետ, երբ նա պաշտպանություն էր փնտրում կայծակից և ամպրոպից: Երբ հիվանդությունը սկսեց տարածվել Հռոմում, Պալատին բլրի վրա երկնքից մի վահան ընկավ, որը Նումա Պոմպիլիուսը պնդում էր, որ դա պաշտպանություն էր Յուպիտերից և որը վերջ դրեց հիվանդությանը:

Աղբյուրը՝ <https://www.nationalgeographic.org/activity/mythology-and-culture-ancient-rome/>

Հանձնարարություն 2.

Փրկել Հռոմեական հանրապետությունը

Դասի ծրագիր Հին Հռոմի համար

Քննադատական մտածողության հմտություններ/կառավարություն

Սաները արդեն սովորել են Հռոմի հանրապետության պատմությունը և ունեն որոշակի գիտելիքներ:

Ուսանողները հասկանում են, որ երբ Հռոմը նվաճում է այլ տարածքներ, նրանք գերիներին հետ են բերում՝ որպես ստրուկ ծառայելու հռոմեական քաղաքացիների համար:

Սաները գիտեն, որ հանցագործներն ու պարտապանները ասպարեզներում օգտագործվում են որպես գլադիատորներ և սովորաբար մահանում են:

Հռոմեական Հանրապետությունը կրեց կառավարական խնդիրներ, որոնք ի վերջո հանգեցրին հանրապետության ավարտին: Հռոմեացիները բարեփոխումներ իրականացրեցին: Այնուամենայնիվ, նրանք անհաջող էին:

Հիմա եկեք տեսնենք, թե արդյոք աշակերտները կարող են ավելի լավ անել, քան հռոմեացիները՝ բարեփոխումներ իրականացնելու, Հռոմի Հանրապետության ժամանակաշրջանում Հռոմի որոշ հիմնական խնդիրները շտկելու և Հանրապետությունը փրկելու համար:

Հանձնարարություն.

Ուղղություններ. Ուսանողներն իրենց կատարելացնեն որպես հռոմեական հյուպատոս: Նրանք որոշակի ուժ ունեն, բայց նրանք աստվածներ չեն: Նրանք պետք է հնազանդվեն մարդկանց կամքին, երջանիկ պահեն հարուստներին, այնուամենայնիվ, փրկեն Հռոմը ինքնառջնացումից: Որպես ընտրված հյուպատոսներ, կառավարության ղեկավարներ, ձեր (ուսանողի) աշխատանքը հանրապետության առջև ծառայած երեք հիմնական խնդիրների քննարկումն ու լուծումն է:

Քանավոր ներկայացվող օրինակ

Խնդիր. Ստրուկները հետ են բերվում յուրաքանչյուր նվաճված երկրից: Այս ստրուկներին տրվում են գործարաններ և ֆերմերային տնտեսություններ՝ աշխատելով շատ ավելի քիչ, քան որևէ ազատ հռոմեական բանկա: Այս ստրուկները աշխատանքից ազատում են ազատ քաղաքացիներին, ովքեր բանվորներ և փոքր ֆերմերներ են: Իսեղճ հռոմեացիները սովից մահանում են: Ի՞նչ կարող ենք անել:

Քանավոր կերպով ներկայացված լուծում. Հռոմեացիները երբեք այս խնդիրը մշտապես չեն լուծել: Նրանք տարբեր ժամանակներում փորձել են հողային բարեփոխումներ (հող տալ աղքատ հռոմեացիներին), ազատել ստրուկներին (այնուհետև նրանք կգրավեն մեկ այլ տարածք և կստանան ավելի շատ ստրուկներ) և գների վերահսկում: Նրանք նույնիսկ բարեկեցության ծրագիր ունեին: Ոչինչ երկար չաշխատեց:

Անցում. Եկեք տեսնենք, թե արդյոք մենք կարող ենք ավելի լավ անել, քան հռոմեացիները՝ բարեփոխումներ իրականացնելու համար՝ Հռոմեական Հանրապետության ընթացքում Հռոմի որոշ հիմնական խնդիրները շտկելու համար:

Աշխատաթերթ. Յուրաքանչյուր ուսանողի հանձնեք աշխատանքային թերթիկ, որը թվարկում է երեք խնդիր: Ուղղեք ուսանողներին գրել կարճ գաղափարներ, ներառյալ այս խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ տեղեկատվությունը և ընդհանրապես խնդրի հնարավոր լուծումները, նախապատրաստվել դասի քննարկմանը:

Խնդիրները

Խնդիր 1. Հռոմին անհրաժեշտ է հարկային գումար՝ Հանրապետությունը ղեկավարելու համար:

Խնդիր 2. Ընտրված պաշտոնյաներն օգտագործում են իրենց դիրքերը հարստանալու համար:

Խնդիր 3. Հռոմը ոստիկանություն չունի:

Խնդիր 1. Հռոմին հարկային գումար է պետք:

Կառավարությունը պետք է վճարի լեգեոններին, կառուցի ճանապարհներ, կոյուղի, ջրատարներ, ասպարեզներ և վճարի Հռոմում բարեկեցության ծրագրի համար: Հարկային այս գումարը ստանալու համար Հռոմը օգտագործում է հարկային ֆերմերներին: Հարկային ֆերմերներն այն հռոմեացիներն են, ովքեր վճարում են Հռոմեական Հանրապետությանը համատարած վճար՝ տարածքից հարկեր գանձելու արտոնության համար: Այս գումարները փոխհատուցելու համար հարկային ֆերմերները հարկ են գանձում իրենց տարածքում գտնվող յուրաքանչյուր քաղաքացու նկատմամբ: Հարկ հավաքողները ակնկալում են շահույթ ստանալ, քանի որ նրանք զբաղվում են հարկերի հավաքագրմամբ: Սա հասկանալի է: Այնուամենայնիվ, այս համակարգի դեպքում կան բազմաթիվ չարաշահումներ, քանի որ կառավարությունը չի կարող վերահսկել, թե ինչպես է յուրաքանչյուր հարկային ֆերմեր վարում իր անհատական բիզնեսը: Ինչպե՞ս կարող ենք դադարեցնել չարաշահումները, մինչդեռ դեռ շարունակում ենք ստանալ հարկերը, որոնք մեզ անհրաժեշտ են հանրապետությունը ղեկավարելու համար:

Սահմանե՛ք փուլը. Նախ բացատրեք, թե ինչու է այս աշխատանքը կոչվել «հարկային ֆերմեր»: Երբ ֆերմերը սերմ է տնկում, այդ ֆերմերն ակնկալում է մեծ եկամուտ միայն մեկ սերմից: Այդպիսին էր հարկային «ֆերմերի» դիրքն ու նպատակները: Յուրաքանչյուր հարկային ֆերմեր վճարում էր մի գումար Հանրապետությանը և ակնկալում էր մեծ եկամուտ իրենց ներդրումից:

Այնուհետև, մեկ դասարանի յուրաքանչյուր ուսանողի հանձնարարեք հարկային ֆերմերի աշխատանքը: Ասացեք այս ուսանողին, որ նրանք պարզապես վճարել են կառավարությանը 10.000 ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ, և այժմ նրանց թույլատրվում է հարկեր

հավաքել դասարանի մնացած անդամներից, հետ վճարել իրենց և շահույթ ստանալ: Որպես հարկահավաք, դուք ունեք զինվորներ, որոնք կօգնեն ձեզ հավաքել դասարանի մնացած անդամներից և կարող եք որոշել, թե որքան պետք է հարկել դասարանի յուրաքանչյուր անձի:

Ուսանողների քննարկում. Իմ դասերից յուրաքանչյուրը սկզբում շատ արդար էր՝որոշելով բոլոր ուսանողներին միատեսակ հարկել: Այնուհետև դասարանը տեղեկացավ, որ իրենց հարկային գումարները վճարում էին Գալիայում (Հռոմից հեռու) նոր ճանապարհի և բուն Հռոմ քաղաքում գտնվող նոր Տաճարի համար: Հարցին մի քանի ուսանողներ հայտարարեցին, որ չեն վճարելու հարկը: Սա հանգեցրեց բուռն քննարկման, թե ինչպես կարող են հավաքվել հարկերը, եթե մարդիկ չվճարեն: Հարկ հավաքողները բերեցին այն փաստը, որ պարտապաններին կարող էին բռնագրավել և վաճառել որպես ստրուկ՝ իրենց հաշիվները վճարելու համար: Այդ ժամանակ ես հարկահավաքին ասացի, որ նրանք այժմ պետք է ազահ վարվեն: Նրանք անմիջապես կրկնապատկեցին հարկերը: Յուրաքանչյուր հարկահավաք հարցնում էր, թե կարո՞ղ են ընկերներին բաց թողնել: Ես նրանց ասացի, որ նրանք կարող են անել այն, ինչ ուզում են, քանի որ վճարել են իրենց վարձը: Նրանց մնում էր հետ ստանալ իրենց գումարը: Շուտով յուրաքանչյուր դասարանի հարկահավաքները բավական ուրախ էին, որ ոմանց չեն հարկում, իսկ մյուսներին՝ այնքան ծիծաղելի բարձր, որ գիտեն, որ դա հնարավոր չէ վճարել: Այն մարդիկ, ովքեր չէին կարող վճարել, պետք է բռնագրավվեին, վաճառվեին որպես ստրուկներ, իսկ նրանց ունեցվածքը բռնագրավվեր:

Ուսանողական լուծումներ. Հետո ես հարցրեցի ուսանողներին, թե ինչպես են նրանք լուծել այս խնդիրը իրենց աշխատանքային թերթերում: Ուսանողների մեծամասնությունը հանդես եկավ միևնույն պատասխաններով, օրինակ՝ կառավարությունը հարկեր է հավաքում հարկային ֆերմերներ ունենալու փոխարեն: Այնուամենայնիվ, շատ օրիգինալ գաղափարներ հայտնվեցին: Այս լուծումներից մի քանիսը ներառում էին հարկային համակարգի վերացումը և վաճառքի հարկ սահմանելը: Մեկ այլ գաղափար էր՝ ստրուկների վաճառքից ստացված գումարը օգտագործել հարկը վճարելու համար, իսկ երրորդ գաղափարը՝ բոլոր ոչ հռոմեացի քաղաքացիներին հարկելն ու ընդհանրապես քաղաքացիներին հարկ չտալը: Մենք համառոտ քննարկեցինք այս գաղափարները դասարանում՝ տեսնելու, թե արդյոք նրանք կարծում են, որ այս գաղափարներից որևէ մեկը կարող է աշխատել:

Փակ քննարկում Հանրապետության ներքո փաստացի լուծման հետ. Այս խնդիրը չլուծվեց, քանի դեռ հանրապետությունը գոյություն ուներ: Սակայն կայսրության օրոք կայսրերը լուծեցին այս խնդիրը՝ հարկահավաքներին թույլ չտալով շահույթ ստանալ: Կայսրերը հարկում էին հարուստ և առևտրական խավերին՝ միաժամանակ տալով ավելի աղքատ հռոմեացիներին:

Խնդիր 2. Հանրապետության ներքո ընտրված պաշտոնյաներն օգտագործում են իրենց պաշտոնները հարստանալու համար:

Ընտրվելու համար որոշ մարդիկ ծայներ են գնում: Աղքատները բավական ուրախ են իրենց ծայները վաճառելու ամենաբարձր գնորդին: Այս համակարգի ներքո ընտրվում են շատ մարդիկ, ովքեր աղքատ մարզպետներ են: Կաշառակերությունն ու կոռուպցիան մոլեգնում են: Ինչպե՞ս կարող ենք Հոմի համար լավ կառավարություն ապահովել:

Սահմանք բեմը. Այս անգամ ես լրացուցիչ նախապատմություն տվեցի երեխաներին: Ես երկու ուսանողի նշանակեցի շինարարության կապալառուներ: Նրանց ընկերությունները կամուրջներ կառուցեցին: Միայն մեկ անձ կարող էր պաշտոնում ընտրվել: Ընտրված անհատը հնարավորություն ունի ընդունելու օրենք, որը պահանջում է, որ բոլոր հոռմեական կամուրջները վերակառուցվեն, և որ իրենց սեփական ընկերությունը կստանա բոլոր պայմանագրերը:

Ուսանողների քննարկում. Յուրաքանչյուր դասարանում ուսանողներից առնվազն մեկը, որին հանձնարարվել էր շինարարության կապալառուի դերը, արագ առաջարկեց, որ նրանք գնեն մնացած դասարանի ծայները: Երկրորդ կապալառուն այնուհետև կրկնապատկեց այն գումարը, որը նրանք կվճարեին ծայների համար և այլն: Այն բանից հետո, երբ դասարանի մնացած անդամներին հիշեցրին, որ իրենք շատ աղքատ հոռմեացիներ են, նրանք բավական ուրախ էին, որ իրենց ծայնը վաճառեցին ամենաբարձր գնորդին: Հետո ես ընտրեցի կապալառուներից մեկին՝ ամենաբարձր գնորդը դառնալու համար: Հետո, ես հետ բերեցի հարկային ֆերմերին՝ թիվ 1 խնդրից: Ես իմ նորընտիր պաշտոնյային տեղեկացրեցի, որ հարկային ֆերմերը մեծ գումարներ է աշխատել հարկերից, և նորընտիր պաշտոնյայի պարտականություններից է հարկահավաքներ նշանակելը: Անմիջապես իմ նոր պաշտոնյան ցանկացավ շահույթի «կրճատում» (կառավարության մեջ կաշառակերության և կոռուպցիայի ներդրում): Որպես իմ նորընտիր պաշտոնյայի ինքնակամ մենթոր, ես այնուհետ նշեցի, որ ուսանողներից մեկը նոր առևտրային բիզնես ունի: Կրկին, պատվաստումը մոլեգնում էր: Իմ պաշտոնյան անմիջապես ցանկացավ իմանալ, թե որ ուսանողն է, քանի որ իմ նորընտիր պաշտոնյան ցանկանում էր նաեւ այդ բիզնեսի «կտրվածք»: Այսպիսով, բավականին հեշտությամբ ցույց տալով ուսանողներին, որ ամենահարուստ մարդը պարտադիր չէ, որ դառնա լավագույն մարզպետ:

Ուսանողական լուծումներ. Այնուհետև մենք նայեցինք ուսանողների պատասխաններին իրենց աշխատանքային թերթերում: Ուսանողների մեծամասնությանն առաջ է եկել օրենքներ ընդունելու գաղափարը՝ անօրինական դարձնելով ծայների առք ու վաճառքը:

Փակեք քննարկումը Հանրապետության ներքո՝ փաստացի լուծման հետ կապված. Այս խնդիրը չլուծվեց, քանի դեռ հանրապետությունը գոյություն ուներ: Երբ կայսրությունը սկսվեց, քվեարկությունը դարձավ անկարևոր և շուտով անհետացավ:

Խնդիր 3. Հանրապետության օրոք Հռոմը չունեի ոստիկանական ուժ:

Հարուստ հռոմեացիները պահակներ վարձեցին և նույնիսկ մասնավոր բանակներ ստեղծեցին: Ընտրությունների ժամանակ այս մասնավոր բանակները հաճախ բախվում են, ինչը ավերածություններ է ստեղծում փողոցներում և անապահով պայմաններ ստեղծում անմեղ կողմնակի մարդկանց համար: Բոլոր ժամանակներում Հռոմի փողոցները մութից հետո ապահով չեն քաղաքացիների համար: Ինչպե՞ս կարող ենք լուծել այս խնդիրը:

Սահմանե՛ք բեմ. Ոչ մի բեմ, բացի այս հարցը բարձրաձայն կարդալուց, ինքս: Եթե ժամանակ ունեք, կարող եք խաղալ այս մեկի հետ, բայց, որպես կանոն, այս պահին ձեր ժամանակը կդառնա կարճ: Ես ուղղակի հարց տվեցի:

Ուսանողների քննարկում և լուծումներ, ինչպես նշված են նրանց աշխատանքային թերթիկում. Այս հարցին ի պատասխան՝ ուսանողների մեծամասնությունը նույն գաղափարներով հանդես եկավ՝ մասնավոր բանակներին օրենքից դուրս թողնելու և ոստիկանություն ստեղծելու համար: Ինչպես են նրանք ստեղծելու այս փոփոխությունը, դասից դասարան փոքր-ինչ տարբերվում էր, բայց նույն հիմնական գաղափարները միշտ ի հայտ էին գալիս:

Փակե՛ք 3 -րդ քննարկումը Հանրապետության ներքո փաստացի լուծման հետ կապված.

Այս խնդիրը չի լուծվել Հանրապետության օրոք: Երբ կայսրությունը սկսվեց, կայսրերն արգելեցին մասնավոր բանակները և այդ բանակները ներառեցին լեգեոնի կազմում: Ոստիկանական ուժեր ստեղծվեցին հանցագործությունը դադարեցնելու համար: Հռոմի փողոցները դարձան շատ ավելի ապահով, բայց երբեք այնքան ապահով, որ միայնակ ճանապարհորդեին:

Հանձնարարություն 3.

Հռոմեական կայսրություն:

Հանձնարարություն. ընթերցելով տրված նյութը սաները օգտագործում են Վիեննի դիագրամը, որպեսզի համեմատեն Հռոմեական հանարապետության և կայսրության կարգը:

Հռոմեական Հանրապետության և Հռոմեական կայսրության համեմատություն

Կարդացեք ստորև բերված հատվածը: Կարդալիս ընդգծեք Հռոմեական Հանրապետության և Հռոմեական կայսրության նմանությունները:

Հռոմեական հանրապետությունը գոյատևեց ք.ա. 509-ից մինչև մ.թ.ա. Հանրապետությունը հիմնված համակարգ էր ներկայացուցչություն Հռոմի ժողովրդի համար: Հանրապետության գլխին եղել են երկու հյուպատոսներ: Սրանք հյուպատոսները սովորաբար

ռազմական գեներալներ էին, որոնք ղեկավարում էին Հռոմի բանակը: Սենատն էր բաղկացած էր հռոմեական քաղաքացիներից, ովքեր պատասխանատու էին ինչպես դատավորներին, այնպես էլ հռոմեացիներին խորհրդակցելու համար ժողովուրդ. Այս ընթացքում կար երկու առանցքային ժողով՝ ցեղային ժողովը և հարյուրավորը ժողով. Եղային ժողովը կազմված էր խաղաղ բնակիչներից, ովքեր ընտրում էին չքվեարկող դատավորներին ռազմական հարցերի վերաբերյալ: Հարյուրավոր ժողովը ընտրեց դատավորներ, ովքեր քվեարկում էին ռազմական հարցերի շուրջ: Հանրապետության ժամանակ Հռոմեական բանակը հաճախ պատերազմի մեջ էր: Քանի որ Հռոմը կենտրոնացած էր Աղքատ հռոմեացիների համար արտաքուստ դժվար էր դա անել՝ պատերազմի և այլ ազգերի հետ առևտրի վերաբերյալ բավարար գումար. Սա հանգեցրեց աղքատ հռոմեացիների և հարուստ հռոմեացիների միջև բարկության, որոնք այդպիսին էին պատերազմից և առևտրից ստացված գումարներից օգտվելը: Այս հակամարտությունը հիմք ստեղծեց Հռոմեական Հանրապետության ավարտի և Հռոմեական պետության սկզբի համար Կայսրություն: Քանի որ Հռոմը հաճախ պատերազմում էր, Հուլիոս Կեսարի նման ռազմական առաջնորդները կարողացան ձեռք բերել ուժ և ազդեցություն: Այս ռազմական հզորության արդյունքում եղավ ռազմական առաջնորդ Օգոստոսը թագադրեց Հռոմի առաջին կայսրը մ.թ.ա 31 թ. Հռոմեական կայսրությունը գոյատևեց մ.թ.ա. 27 թ 5-րդ դար մ.թ. Օգոստոսը ստեղծեց կառավարման ձև, որը հայտնի էր որպես սկզբունք, որը տվեց Օգոստոսը, որպես առաջին քաղաքացի, վերահսկում է կառավարությունը՝ միաժամանակ պահելով որոշ հատվածներ, ինչպես օրինակ Հանրապետության Սենատ: Սենատը հիմնականում կազմված էր մեծահարուստներից: Օգոստոսը բերեց մեծ հարստություն Հռոմին: Այս հարստության պատճառով մասամբ Օգոստոսն ու նրան հաջորդած կայսրերն էին երկրպագում էին որպես աստվածներ նրանց մահից հետո:

Դեպքի ուսումնասիրություն. Լատիներենը Հին Հռոմում

Լատիներենն առաջացել է որպես Տիրեր գետի փոքրիկ քաղաքի՝ Լատիումի տեղական լեզու: Մ.թ.ա. 753 թ. Հռոմը հիմնադրվել է Տիրեր գետի վրա: Հռոմեական իշխանությունը տարածվեց ռազմական, տնտեսական և քաղաքական առումով: Հռոմեացիները նվաճեցին Իտալիան, ապարևմտյան և հարավային Եվրոպայի մեծ մասը, և վերջապես Կենտրոնական և արևմտյան Միջերկրական ծովափերը Աֆրիկայի շրջանները: Երբ հռոմեացիները նվաճեցին յուրաքանչյուր վայր, այս վայրերից որոշ մարդիկ դարձան Հռոմեացի զինվորները, և որպես այդպիսին, տարբեր տարածքներից մարդիկ ճանապարհորդում և խառնվում էին: Որոշ կառավարիչներ, օրինակ՝ մ.թ. 78-84 թվականներին Բրիտանիայի կառավարիչ Գնեոս Հուլիոս Ագրիկոլան, քաջալերեցին նրանց բնակչությունը ընդունելու հռոմեական սովորույթներ, ներառյալ լատիներենը: Քանի որ հռոմեական առաջնորդները հովանավորում էին նոր շենքերի կառուցում և ազնվականության կրթություն, հռոմեական ամեն ինչի ժողովրդականություն աճեց: Հռոմեական սովորույթների այս բաշխումը կոչվեց հռոմեականացում: Տարբեր տնտեսական դասեր օգտագործում էին լատինատառ տարբեր ձևեր: Այն ձևը, որը մենք գիտենք որպես դասական Լատիներենը գրականության, այլ գրվածքների և բարձր խավի լեզուն էր: Դուք գուցե լսել եք Դասական լատիներենը՝ կապված գիտության, տեխնոլոգիայի, բժշկության, իրավունքի կամ կրոնի հետ: Այն ձևը, որը մենք

գիտենք որպես գոեհիկ լատիներեն, ոչ պաշտոնական և միջին ցածր դասի տարբերակն էր լատիներենի խոսակցական ձևից: Այն ձևը, որը մենք գիտենք որպես գոեհիկ -վուլգար լատիներեն, ոչ պաշտոնական և միջին ցածր դասի տարբերակն էր լատիներենի խոսակցական ձևից:

1. Ձեր իսկ բառերով նկարագրեք հռոմեականացումը:

---

2. Ինչո՞վ էր տարբեր լատիներենը տարբեր տնտեսական դասերի համար:

---

3. Ձեր կարծիքով, ինչպե՞ս էին զգում ներխուժված քաղաքներն ու ավանները հռոմեական սովորույթներին անցնելու և լեզու:

ԼԱՏԻՆԵՐԵՆԸ ՀԻՆ ՀՈՄՄՈՒՄ, ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մաս 2. Հետևեք, երբ ձեր ուսուցիչը կարդա ստորև բերված հիմնական աղբյուրը: Հետևելով դրան՝ ընդգծեք ցանկացած տերմին, որը դուք չեք ճանաչում և ընդգծեք հատվածի այն հատվածները, որոնք վերաբերում են, թե ինչպես է լատիներենն ազդում հռոմեական իշխանության վրա:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԼԵՂՈՒՆ ԼԱՏԻՆԵՐԵՆ

Վալերիուս Մաքսիմուս, Հիշարժան գործեր և ասացվածքներ II. ii. 2

Իրոք, թե ինչպես են վարվել հին ժամանակների մագիստրոսները՝ իրենց արժանապատվությունն ու հռոմեական ժողովրդի ինքնիշխանությունը պահպանելու համար, կարելի է հասկանալ նրանով, որ արժանապատվություն ձեռք բերելու այլ ապացույցների շարքում կար նաև այս պրակտիկան, որը նրանք նկատեց մեծ հաստատակամությամբ՝ երբեք չպատասխանելով հույներին, բացի լատիներենից: Ավելին, նրանցից խլելով խոսքի սահունությունը, որով նրանք գերազանցում են, նրանք ստիպեցին նրանց թարգմանել ոչ միայն մեր քաղաքում, այլև Հունաստանում և Ասիայում, որպեսզի, անկասկած, լատիներենը տարածեն բոլոր ժողովուրդների միջև և ավելի հարգելի դարձնելու համար: Ոչ թե նրանք հետաքրքրություն չունեին սովորելու, այլ նրանք կարծում էին, որ ամեն հարցում հունական թիկնոցը պետք է ենթարկվի տոգային՝ անարգանք համարելով, որ կայսրության կշիռն ու վեհությունը պետք է տրվի գրականության հրապուրանքներին և հաճույքին:

Քաղված՝ Լյուիս, Նեֆթալի և Մայեր Ռեյնհոլդ: Հռոմեական քաղաքակրթություն.
Ընտիր ընթերցումներ, հատոր 1. Նյու Յորք. Columbia University Press, 1990:

Հարցեր

1. Ըստ Վալերիուսի, ինչպե՞ս է լատիներենը ազդել հռոմեական իշխանության վրա:

---

2. Ո՞վ է կարծում, որ Վալերիուսը լատիներեն է տարածում: Ինչու՞ է նա կարծում, որ դա տեղի է ունենում:

Հանձնարարություն.

Հարցազրույց հռոմեացի զինվորի հետ. Հարցազրույցը ընթացելուց հետո, մեկ պարբերությամբ գրիր քո կարծիքը հռոմեական բանակի մասին:

Լրագրող Հասմիկը և Օքսֆորդի պատմաբան Լիդիան Նաթ Օեյոյի վստահելի ժամանակային մեքենան տարել են մեր թվարկություն

Այստեղ նրանք հարցազրույց են վերցնում զինվոր Կվինտուս Վալերիուս Սեկունդուսի հետ, որը կայանված է Բրիտանիայում՝ կայսրության եզրին:

- Հե, Ասա մեզ, Կվինտուս, ինչպե՞ս է, որ հռոմեական բանակի զինվորը ամբողջ ճանապարհով դուրս է գալիս Բրիտանիայում:

- Բրիտանիան, ինչպես մենք ենք անվանում, Հռոմի նորագույն նահանգն է՝ կայսրության արևմտյան սահմանին: Հայրս բրիտանացի հռոմեական ռազմական արշավների զինձառայող էր՝ կայսր Վեսպասիանուսի օրոք, և ես որոշեցի գնալ նրա հետքերով և զորակոչվել որդու՝ կայսր Դոմիանտյանի մոտ: Մենք այստեղ ենք Ֆորտ Վինդոլանդայում, Բրիտանիայի հյուսիսում գտնվող կաստրում և կարևոր ֆորպոստ հայրենի բրիտանացիների դեմ պայքարում:

Իմ չորս եղբայրները նույնպես զինվորներ են՝ տեղակայված ամբողջ կայսրությունում: Որպես ամենաերիտասարդ, ես ամենացածրն եմ՝ լեգիոներական, հետևակի մաս: Իմ ավագ եղբայր Պուբլիուսը հարյուրապետ է, կրտսեր սպա, որը տեղակայված է Գալիայում. իմ եղբայր Սեպտիմուսը օպտիկա է, կամ, ինչպես դուք կոչում եք լեյտենանտ, Իսպանիայում; և վերջապես իմ եղբայր Տիտոսը շատ յուրահատուկ դիրք ունի: Նա երևակայություն է ներկայացնում Գերմանիայում: Նրա գործը կայանում է Դոմիանոս կայսեր կերպարի չափանիշով՝ բոլորիս զինվորներին հիշեցնելու, թե որտեղ պետք է ընկած լինի մեր իսկական հավատարմությունը:

- Ի՞նչ եք դուք և ձեր զինակից զինվորները ձեզ հետ բերել Բրիտանիա:

- Մենք բոլորս ունենք մեր զենքն ու զրահը, իհարկե: Ես միշտ կրում եմ իմ գլադիուսը՝ կարճ սուրը, և ունեմ մի սյուն, որը դուք կկոչեք նիզակ կամ նիզակ: Հետո մենք ունենք մեր galeae, կոստյումներ lorica segmentata և scuta: Մինչ մենք աշխարհի ամենալավ հագեցած բանակն ենք, այստեղ՝ Բրիտանիայում, մենք հաճախ ստիպված ենք լինում շաբաթներ սպասել, մինչև փոխարինող մատակարարումները մեզ ուղարկվեն:

Կռվի համար անհրաժեշտից դուրս, մենք քիչ անձնական իրեր ունենք: Ես ունեմ մի փոքրիկ գրիչ՝ պատրաստված բրոնզից և մյուս տղամարդկանցից վերցնում եմ փայտե տախտակներ և թանաք՝ նամակներ հաճախ գրելու համար: Մեր օրերը հատկապես հագեցած չեն գործողություններով: Ես շատ ու շատ նամակներ եմ գրում տուն:

Ուտելու համար մենք հազվադեպ ենք ստանում ավելին, քան հիմնական հացը և պանիրը կամ միջուկը, հատիկավոր շիլան: Մենք երբեմն ճաշի հետ խաշած միս ենք ունենում, բայց ճաշը շատ ավելի արագ գործ է: Իմ եղբայրները, ովքեր իրենց լեգեոնների սպաներ են, և, հետևաբար, ստանում են սովորական վարձատրության կրկնակի կամ նույնիսկ

եռապատիկ չափով, գրում են ինձ, որ նրանք իսկապես լավ են ճաշում և ստրուկներ ունեն իրենց ուտելիքը պատրաստելու համար:

- Ինչի՞ մասին եք գրում ձեր փան նամակներում:

- Ինչպես բոլոր ցածրակարգ հոռմեացի զինվորները, այնպես էլ ինձ արգելված է ամուսնանալ մինչև իմ ծառայության 25 տարին լրանալը, մի օրենք, որն ընդունվել էր մի քանի տարի առաջ, այն ժամանակ Օգոստոս կայսեր օրոք: Թեև ես ոչ մի կին կամ երեխա չեմ թողնում, բայց կարոտում եմ ծնողներիս և քույրերիս ու քույրերիս և կանոնավոր կերպով գրում եմ նրանց, հիմնականում այնպես, որ նրանք իմանան, որ ես դեռ ողջ եմ: Զինվորական դիրքը բավականին արդյունավետ է, չնայած իմ բոլոր եղբայրներից իմ նամակներին ամենաշատը պետք է հասնել մեր տուն՝ Հռոմում:

Սովորաբար, ես տնից խնդրում եմ հիմնական նորություններ՝ ո՞վ է ամուսնացել, երեխաներ ունեցել, ովքե՞ր են մահացել: Քանի որ այստեղ Բրիտանիայում մի փոքր ավելի ցուրտ է, քան մայրցամաքում, ես վերջերս խնդրեցի, որ ինձ ուղարկեն ավելի տաք հագուստ և ավելի սրտանց ուտելիք:

Այն, ինչ դեռ չեմ ասել ընտանիքիս, այն է, որ շուտով կարող եմ այստեղ ոչ պաշտոնական կին վերցնել՝ բրիտանացու: Մեր ճամբարի մեջ հազվադեպ չէ, որ տղամարդիկ ընտանիքներ են մեծացնում տեղաբնակ կանանց հետ, չնայած միայն բարձրագույն կոչում ունեցողներին տրվում է նրանց հետ պաշտոնապես ամուսնանալու օրինական իրավունք:

Մտածեք դրա մասին. Մենք այստեղ տեղակայված ենք 25 տարի, և շատերն ավելի երկար են մնում՝ անելիք չունենալով և ամեն տարի ընդամենը մի քանի մարտերով: Գոյատևման մեր վարձատրությունը, և այստեղ ցրտահարությունն ավելի շատ սպառնալիք է դրան, քան իրենք իրենց մարտերը, կայսրության ինչ -որ մոռացված անկյունում գտնվող փոքրիկ հողատարածք է: Ինչպե՞ս կարող եմ ինձանից զինվորական ծառայությունից 25 տարի անց հարմարվել նման կյանքին:

Եղբայրներս իրենց նամակներում ասում են, որ Գալիայում և Իսպանիայում նույնպես ընդունված է, որ հոռմեացի զինվորները ամուսնանան տեղացի կանանց հետ: Քանի որ նրանք տեղակայված են ավելի կայացած հոռմեական գավառներում, այս կանայք հաճախ տեղացի կանանց և հոռմեացի զինվորների դուստրեր են, որոնք տարիներ առաջ այնտեղ էին տեղակայված: Անկախ նրանից, թե նրանց մեջ հոռմեական արյուն կա, թե ոչ, այս նոր կանանց տրվում են հոռմեական անուններ և ակնկալվում է, որ նրանք իրենց կպահեն այնպես, ինչպես վարվելու է հոռմեացի զինվոր-զինվորի կինը, ուստի ենթադրում եմ, որ մի քանի սերունդ հետո մենք նույնիսկ չենք իմանա տարբերությունը:

-2000 տարի անց, ի՞նչ պետք է մարդիկ հիշեն Հռոմեական կայսրության զինվորների մասին:

- Մենք սովորել ենք առկա ամենաառաջավոր ռազմական տեխնիկայում, և մեր մեջ չկա մեկը, ով մարտում մարդ չի սպանել: Բայց մեզանից ավելին կա, քան սա: Մեզանից երիտասարդները մի օր ընտանիք և խաղաղ կյանք են ցանկանում, իսկ մեզանից մեծերը կարոտում են իրենց թողած ընտանիքներին:

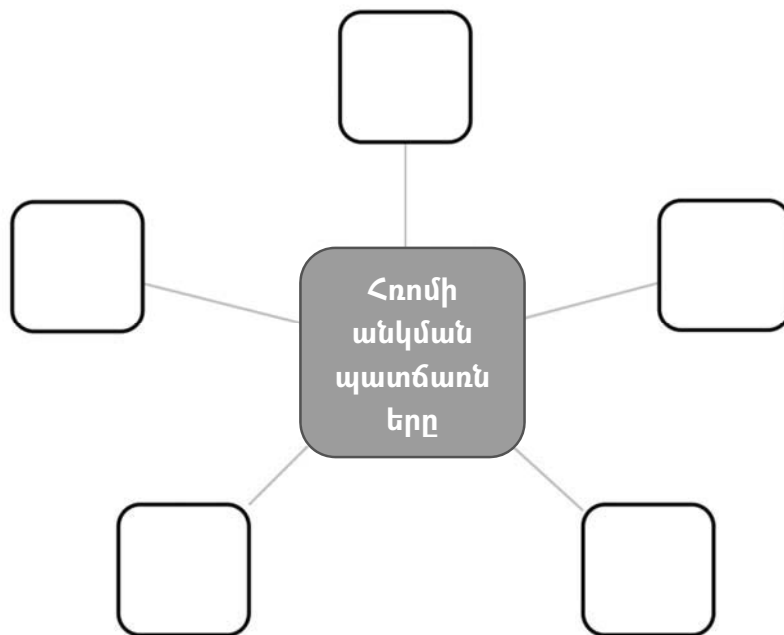
Հռոմը կարող է մտածել, որ կարող է մոռանալ մեր մասին, երբ մենք ուղարկվենք կայսրության սահմաններ, բայց մենք գիտենք, որ այս կայսրությունը, որքան էլ այն հզոր լինի, կփլուզվի առանց մեզանից յուրաքանչյուրի:

Խոսք միջոցով. Quintus Valerius Secundus

Հռոմը կառուցեց աշխարհում երբևէ տեսած ամենամեծ և ամենահզոր բանակը:

Հանձնարարություն 4.

Ընթերցիր Հռոմեական կայսրության անկման վերաբերյալ նյութը և ապա ստեղծիր անկման վերաբերյալ գաղափարների քարտեզ:

Հարց - Ի՞նչը հանգեցրեց Հռոմեական կայսրության անկմանը:

Պատասխան. Դե, դա բարդ է, բայց գիտնականներն ընդհանուր առմամբ ներառում են հետևյալ հիմնական պատճառները.

- Այն չափազանց մեծ էր կառավարման/քաղաքական անկայունությունը կառավարելու համար
- Մ.թ. 284 թվականին կայսրության բաժանումը թուլացրեց Հռոմը
- Բարբարոս ցեղերի ներխուժում
- Կառավարական կոռուպցիա
- Վարձկան բանակներ
- Ստրկատիրական աշխատանքի նկատմամբ չափից ավելի կախվածություն
- Զանգվածային գործազրկություն և գնաճ
- Քրիստոնեության վերելքը

Այնուամենայնիվ, չկա մեկ պատճառ, և Հռոմի անկումը տևեց մոտ 300 տարի: Պետք է նաև նշել, որ «Հռոմի անկումը» վերաբերում է միայն կայսրության արևմտյան մասին, որն ավարտվում է մ.թ. 476 թ. Կայսրության արեւելյան մասը շարունակվեց մինչև մ.թ. 1453 թ. .:

Այսպիսով, կայսրությունն արդեն չափազանց մեծ էր՝ կայսրը և 300 սենատորները արդյունավետ կառավարելու համար մ.թ. Սա նշվում է որպես Հռոմի անկման մեկ պատճառ, քանի որ երկու կեսերը լավ չէին աշխատում միասին: Նրանք միմյանց ավելի շատ վերաբերվում էին մրցակցության, քան թիմակիցների: Արևելյան կայսրությունն ավելի հաջողակ էր, քան արևմուտքը, և դա դժգոհություն առաջացրեց:

Հռոմի անկման ամենահայտնի պատճառը բարբարոսական ցեղերի, հատկապես գոթերի և հոների ներխուժումն է, բայց սա Հռոմի առջև ծառայած բազմաթիվ մարտահրավերներից միայն մեկն է: Դուք չեք կարող ասել, որ հոները Հռոմի անկման միակ պատճառն էին: Արևմտյան Հռոմի կառավարությունը կոռումպացված էր և ամբողջովին անկայուն էր մ.թ. 3 -րդ դարի մեծ մասի ընթացքում: Քանի որ Հռոմի քաղաքացիներն ավելի հարուստ էին դառնում, քչերն էին ցանկանում ծառայել բանակում, և եթե նույնիսկ ունենային, կայսրությունը պարզապես չափազանց մեծ էր այժմ և պահանջում էր շատ ավելի մեծ բանակ: Հռոմեական բանակը հավաքագրեց ոչ հռոմեացիներին (այսպես կոչված բարբարոսներին), ինչպիսիք էին գոթերը և հոները՝ ծառայելու լեգեոններում, բայց այդ մարդիկ հավատարմություն չունեին Հռոմին, նրանք պարզապես պայքարում էին վարձատրության համար, և դա թուլացրեց բանակը:

Մարզպետները կամ մագիստրատները հաճախ կոռումպացված էին՝ պետական միջոցները մղելով մասնավոր հաշիվների կամ օգտագործելով ռեսուրսներ, որոնք պետք է տրամադրվեին մարդկանց (օրինակ՝ հացահատիկի կամ սննդի ավելցուկի) սեփական շահի համար: 4-րդ դարի գոթական պատերազմը, ըստ էության, սկսվել է կոռումպացված պաշտոնյաների կողմից հռոմեական տարածքում հաստատված գոթերի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի պատճառով:

Մեկ այլ պատճառ էլ ստրկության նկատմամբ չափազանց վստահությունն է: Հռոմի բնակիչների մեկ երրորդը ստրուկներ էին, ովքեր քաղաքականության մեջ ծայն չունեին և օրենքով նախատեսված իրավունքներ չունեին: Ստրուկներն այնքան աշխատանք էին կատարում՝ շինարարությունից մինչև ուսուցում մինչև զվարճանք, որ կայսրության ցածր խավի քաղաքացիները չկարողացան աշխատանք գտնել: Կառավարությունը ցածր խավին տրամադրեց անվճար հաց և ձեթ և այլ անհրաժեշտ պարագաներ, ինչպես այսօր ԱՄՆ-ի բարեկեցության համակարգը:

Մեկ այլ հայտնի պատճառ է նշվում քրիստոնեության աճը մ.թ. 4 -րդ դարում: Այս փաստարկը մատնանշում է, որ Հռոմի կրոնը պետականորեն հովանավորվում էր. Կառավարությունը պաշտպանում էր կրոնը, և կրոնը տեղեկանում էր կառավարության գործողությունների մասին: Հանրային կրոնական փառատոները պետությանը պատվում էին այնքանով, որքանով աստվածներն ու սեփական տանը գործող կրոնական սովորույթները ապահովում էին սոցիալական միասնությունը. Բոլորը, քիչ թե շատ, նույն աստվածներն ու ոգիներն էին նույն կերպ պատվում: Քրիստոնեությունը դա խարխլեց՝ պետության աստվածներից ուշադրությունը կենտրոնացնելով մեկ գերագույն աստվածության վրա, որն ամբողջ աշխարհի

աստվածն էր, և ոչ միայն Հռոմը: Երբ քրիստոնյաները հրաժարվում էին մասնակցել հասարակական տոներին կամ աստվածներին կամ նախնիներին մասնավոր կերպով պատվել, նրանք թուլացրեցին Հռոմի սոցիալական կառուցվածքը:

Քրիստոնեությունը ի սկզբանե պարզապես մեկ այլ այսպես կոչված «առեղծվածային կրոն» էր և մեկն էր բազմաթիվներից: Այն օրինականացվեց մ.թ. 313 թվականին Կոստանդիանոս կայսեր կողմից և դրանից հետո ձեռք բերեց աճող ուժ: Մինչև քրիստոնեությունը կայսրը համարվում էր աստվածային, և այսպես կոչված «Կայսրի պաշտամունքը» գրեթե երկրպագում էր նրան, ով զբաղեցնում էր աստծո պաշտոնը: Երրորդ դարի ճգնաժամի ընթացքում սա իսկական խնդիր դարձավ, քանի որ կայսրը, որը բնականաբար ցանկանում էր մնալ իշխանության ղեկին և անել այն, ինչ ցանկանում էր որպես կառավարության ղեկավար, նախընտրում էր զինվորականներին ավելի բարձր վարձատրությամբ և այլ նվերներով: Զինվորականները կայսրին պահում էին իշխանության մեջ միայն այնքան ժամանակ, քանի դեռ նա անում էր այն, ինչ նրանք կարծում էին, որ պետք է:

Այս իրավիճակը վերջապես հանգեցրեց Երրորդ դարի ճգնաժամի, որի հետևանքով կայսրերը գահ բարձրացան և գրեթե նույնքան արագ սպանվեցին, երբ նրանք չարդարացրին ժողովրդի (զինվորականների) սպասելիքները: Երրորդ դարի ճգնաժամը ավարտվեց միայն մ.թ. 284 թվականին, և քրիստոնեությունը ուշադրության կենտրոնում հայտնվեց մ.թ. քրիստոնեական աստվածն էր և, ինչպես նշվեց, այս նոր աստվածը առանձնահատուկ կապ չունեի Հռոմի հետ:

Հանձնարարություն 5. Եկե՛ք ավելին իմանանք Մարկոս Անտոնիոսի մասին:

Մարկոս Անտոնիոսի կենսագրությունը և վաղ կյանքը

Քաղաքական պարտականություններ. Դաշինք Հուլիոս Կեսարի և Երկրորդի հետ Տրիումվիրատ

Անհատականություն և առանձնահատկություններ

Փաստեր

Մարկոս Անտոնիոսը Հռոմեական քաղաքական գործիչը և սովորաբար հայտնի է որպես Մարկ Անտոնին, Հուլիոսի դաշնակիցն էր Կեսարը և Օկտավիանոսի մրցակիցը: Նա մեծ դեր է խաղացել Հռոմեական Հանրապետության կյանքում: Երիտասարդ տարիներին երիտասարդ Մարկը կրթություն ստացավ որը ներառում էր փիլիսոփայության և հռետորաբանության ուսումնասիրություն (համարվում է հիմնարար հմտություն Հռոմեական պետության ցանկացած հաջողակ քաղաքական գործչի համար): Այնուամենայնիվ, չնայած նա ուներ ընկերներ, որոնք պատկանում էին և՛ բարձր, և՛ իջեցնում է հասարակության շարքերը, Մարկ Անտոնին միշտ գերադասում էր ապրել դերասանների և կուրտիզանուհիների ընկերությամբ:

ՎԱՂ ԿՅԱՆՔ Մարկոս Անտոնիոսը հայտնի է իր սիրավեպերով, գայթակղվել է Եգիպտոսի թագուհի Կլեոպատրիայով: Նա ծնվել է հունվարի 14-ին մ.թ.ա. 83 թ. Նրա ծնողներն

էին Մարկուս Անտոնիոս Կրետիկուսը, ով պայքարեց ծովահենների դեմ Միջերկրական ծովում, և նրա մայրը՝ Յուլիան, Հուլիոս Կեսարի զարմիկը: Որոշ տեղեկություններ պնդում են, որ նա չափազանց ազահ մարդ էր, և որ նա նույնիսկ քաղաքացիներից ապրանքներ էր գողանում՝ պարտքերը մասամբ մարելու համար: Երիտասարդ տարիքում Մարկ Անտոնիի հիմնական հավակնությունը զվարճանալն էր և նվիրվել կյանքի ամենահաճելի բաներին: Միայն երբ նա դարձավ քսանչորս տարեկան, ընտանեկան ճնշումներ և սոցիալական սպասումները նրան դրդեցին ավելի հավակնոտ հետապնդումներ:

11-14 ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ. ՃԻՇՏ ԿԱՄ ՍԽԱԼ. Հաշվի առնելով ռեսուրսի մասին ձեր ըմբռնումը՝ նույնականացրեք եթե յուրաքանչյուր հայտարարություն ճշմարիտ է կամ Սխալ:

- Մարկ Անտոնիի հիմնական հավակնությունը զվարճանալն էր և նվիրվել ամենահաճելի բաներին:
- Մարկ Անտոնին կորցրեց որոշումներ կայացնելու ունակությունը, և նակախվածության մեջ ընկավ Կլեոպատրայից:
- Մարկ Անտոնին ամուսնալուծության համար բաժանվեց Օկտավիայից և հետամուտ լինել իր սիրուն Կլեոպատրայի հետ:
- Մարկ Անտոնիին դանակահարել և սպանել են Սենատում, և բազմաթիվ խռովություններ տեղը զիջեցին քաղաքացիական պատերազմին:

Հետազոտական աշխատանք.

Ստորև տես Հռոմեացիների ստեղծած առևտրային ցանցը. Ուսումնասիրիր, թե՞ որտեղից և ի՞նչ ապրանքներ էին հռոմեացիները արտահանում. Կազմիր այդ ապրանքների և բնակավայրերի ցանկը: Օրինակը տես ստորև.

Ապրանքատեսակը	Բնակավայրը
Գինիներ	Հռոմը գինիները ստանում էր Մասիլիայից:

Հռոմեացիները նախագծել և կառուցել են հին աշխարհի ամենատպավորիչ ճանապարհային ցանցերից մեկը: Սա թույլ տվեց շարժման արագ տեմպեր տարբեր օգտվողների կողմից հանրապետական և կայսերական դարաշրջաններում: Խնդրեք ուսանողներին վերանայել քարտեզը և դիտարկումներ անել, թե ինչպես այս ցանցը կհեշտացներ կայսրության ներսում փոխադրումները: Քննարկեք, թե ինչպես դա կարող է ազդել

Հռոմի՝ կայսրության հեռավոր սահմաններ զինվորներ և ռազմական տեխնիկա տեղափոխելու ունակության վրա: Նաև քննարկեք, թե ինչպես կարող է առևտրին աջակցել նման փոխադրման ցանցը:

Քարտեզը նաև ցույց է տալիս Հռոմի առևտրային ցանցը ծովերի վրա: 117 թ. Իր տարածքային սահմաններին հասնելուց հետո Հռոմը վերահսկում էր տարածքը մինչև արևմուտք մինչև Իսպանիա և Հյուսիսային Աֆրիկա, մինչև արևելք մինչև Մերձավոր Արևելքի վերին շրջանները: Հռոմի կայսրության բնորոշ հատկանիշը նրա վերահսկողության տակ գտնվող բազմաթիվ նավահանգստային քաղաքներն են, որոնք թույլ են տվել Հռոմին տիրել Միջերկրական ծովին: Դասարանի հետ քննարկեք, թե ինչպես այս քաղաքների տեղակայումը թույլ տվեց Հռոմին հարստանալ և պահպանել կայուն ծովային առևտրային ցանց: Յուրաքանչյուր քաղաքի անվան կողքին նշեք առևտրվող ապրանքների պատկերակները: Հարցրեք ուսանողներին, թե ինչ ազդեցություն ունեցան այս ապրանքները հռոմեական առևտրային ցանցի վրա:

(<https://www.nationalgeographic.org/preview/media/roman-empire-road-and-trade-network/#roman-empire-road-and-shipping-trade-network>)

Հանձնարարություն. Ուսումնասիրի ստորև տրված նյութը, թե ի՞նչ ազդեցություն է թողել հոռմեական քաղաքակրթությունը մեր հասարակության զարգացման վրա:

- 1. Ճանապարհներ.** Հռոմեացիները կառուցեցին մոտ 80,000 մղոն (80,000 կմ) ճանապարհներ: Ճանապարհներն օգտագործվում էին հիմնականում զինվորականների կողմից, այլ նաև առեւտրականներ և քաղաքացիներ: Այսօր մենք նույն ճանապարհներն ենք կառուցում հռոմեացիները դա արեցին, և մեր մայրուղու համակարգերը կրկնօրինակում են իրենց ճանապարհային համակարգեր:
- 2. Թունելներ.** Թունելները կառուցվել են հիմնականում ջուր փոխադրելու, գետերը շեղելու համար, և սարեր բացել ճանապարհների համար: Այսօր մենք օգտագործում ենք դրանցից շատերը ճարտարագիտական տեխնիկա, որը հռոմեացիներն օգտագործում էին, բայց ժամանակակից մեքենաներն գործիքները թույլ են տալիս թունելներ կառուցել ավելի արագ, անվտանգ և ջրի տակ:
- 3. Կամուրջներ.** Հռոմեացիները կամուրջների կառուցումը փոխակերպեցին դրանց միջոցով կամարների օգտագործումը: Կամարների օգտագործումը կառուցն ամուր է դարձրել կայուն: Այսօր ժամանակակից կամուրջները հաճախ արտացոլում են ձևը և Հռոմեական կամուրջների կառուցվածքը:
- 4. Ջրային համակարգեր.** Հին Հռոմը հայտնի էր իր ջրային համակարգերով: Այսօր, մեր ջրային համակարգերն ավելի բարդ են, քան հռոմեացիներինը, չնայած դրանք կառուցված են նման ձևերով: Ջրատարները ջուր բերում էին Հռոմ քաղաքը: Դրանք ջուր էին տալիս 1.000.000 հռոմեացի բնակչի: Կառուցվել էին որոշ ստորգետնյա ջրատարներ կամ թունելներ, որպեսզի թշնամիները չկարողանան կտրել ջուրը: Որպես գտիչներ օգտագործում էին ավազը ջրի համար: Ջուրը հոսում էր և պահվում էր մեծ ջրամբարներում: Հետո այն կապարի 4 խողովակներով հոսում էին դեպի հանրային բաղնիքներ, շատրվաններ, և մասնավոր վիլլաներ: Որոշ պատմաբաններ պնդում են, որ կապարի խողովակները դարձան Հռոմեական կայսրության անկման պատճառ: Ջրի մատակարարումը Հռոմում այնքան մշտական էր, որ այդպես էր համարվում է հին աշխարհի ամենամաքուր քաղաքներից մեկը:
- 5. Շենքեր.** հաճախ քաղաքային նախագծեր էին, որոնք հռոմեական էին կայսրերը հովանավորում էին: Ճարտարապետական առումով հռոմեացիները հետևեցին դրան սյուների փոքր փոփոխություններով շենքերի հունական ոճը կամարների օգտագործումը: Ամենահայտնի տեսակներից մեկը հռոմեական շենքերից էր մարգարաշտը: Կոլիզեումը անմարգարաշտի օրինակ: Ժամանակակից մարգարաշտերը օգտագործում են ձևը և Կոլիզեումի ձևը: Ինչպես ժամանակակից մարգարաշտերը, այնպես էլ Կոլիզեումը օգտագործվել է զվարճանքի և սպորտային միջոցառումների համար: Վերջ 50,000 մարդ կհավաքվեր այնտեղ՝ դիտելու գլադիատորների պայքարը, դիտել մրցույթները և վայրի կենդանիների որսը:

6. Արդարադատության համակարգ Արդարադատության համակարգը տրամադրեց մի շարք կանոններ և ընթացակարգեր հռոմեական քաղաքացիների ապրելու համար: Այն սկսվեց գրելով Տասներկու աղյուսակները մ.թ.ա. մոտ 451-450 թվականներին ներկայացրեց մի շարք կանոններ, որոնք կարգավորում էին այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են քաղաքացիների դեմ կատարված հանցագործություններ, պարտքերի դիմաց պատիժներ, և մարդկանց միջև պայմանագրերի մշակման կանոններ: Հռոմեացիները նաև ստեղծեցին օրինական փորձելու ստանդարտ պրակտիկավեճեր, երբ հայցվոր կողմը ամբաստանյալին կանչեց դատարան, ներկայացրեցին իրենց գործը մագիստրատորի առջև, և եթե դատաքննությունը կայանար թույլ տվեցին շարունակել, ապա իրենց փաստարկը ներկայացրին *judex*-ին, կամվճիռը վճռող նշանավոր

7. Սենատ. Հին Հռոմում բարձրագույն պետական մարմին, ծագել է պատրիկյան տոհմերի ավագների (ծերակուտականների) խորհրդից՝ թագավորական ժամանակաշրջանի (մոտ մ. թ. ա. 6 դարում) վերջում, եղել թագավորին կից պետական խորհուրդ: Հանրապետության ժամանակաշրջանում (մ. թ. ա. 5-րդ դար - 3 դարերին) պատրիկների դեմ պլեբեյների պայքարի ընթացքում Սենատի իշխանությունը սահմանափակվել է հօգուտ կոմիտիաների: Մ. թ. ա. 3-րդ դար - 1 դարերին Սենատը նախապես քննարկում էր կոմիտիաներում քվեարկման ենթակա օրինագծերը: Նրան էր վերապահվում ռազմական գործերի, արտաքին քաղաքականության, ֆինանսների և պետական ունեցվածքի բարձրագույն ղեկավարումը, կրոնական պաշտամունքների նկատմամբ վերահսկումը, արտակարգ դրություն սահմանելու իրավունքը և այլն: Կայսրության շրջանում Սենատի իշխանությունը ավելի է սահմանափակվել: Դիոկղետիանոսի օրոք (3-րդ դարի վերջ) Սենատը վերածվում է Հռոմի քաղաքային խորհրդի: Կոստանդինի օրոք (4 դարի) Սենատ է հիմնադրվել Կոստանդնուպոլիսում՝ իրավունքներով հավասարեցված Հռոմի Սենատին:

8. Մշակույթ. Հռոմեական ժամանակներում կրթությունը կարևոր էր և նույնիսկ աղքատները սովորեցին կարդալ և գրել: Կրթական համակարգը ձևավորվել է հույների պատվին: Երեխաներ դասավանդում էին լատիներեն և հիմնական կարդալ և գրել տանը: Յոթ տարեկանում տղաներին դպրոց ուղարկեցին: Ծնողները վճում էին փոքր վճար նրանց մասնակցության համար: Աղջիկները հիմնականում դպրոց չէին հաճախում և սովորեցնում էին ներքին հմտություններ, բայց հույն ստրուկները կարող էին դաստիարակել հարուստ ընտանիքների աղջիկներ: Նրանց դպրոցները հաճախ սենյակներ էին հասարակական շենքերը բաժանված են միայն վարագույրով, իսկ ուսանողները կարող էին կարող է լինել սխալներ թույլ տալու համար: Մեր ներկայիս կրթական համակարգը տարբերվում է հռոմեական համակարգից դասավանդվող առարկաներում և որ այն հանրային է և անվճար, որի համար վճարում է կառավարությունը:

9. Հռոմեական այբուբենը. շատ ժամանակակիցների հիմքն է լեզուներ, որոնք հայտնի են որպես ռոմանական լեզուներ, ներառյալ ֆրանսերենը, Իսպաներեն և իտալերեն:

Հռոմեական այբուբենը բաղկացած էր 23 տառից ժամանակակից անգլերենի 26 -ի համեմատ: Այսօր այն համարվում էաշխարհում ամենաշատ օգտագործվող գրային համակարգը:

10. Գրադարանները համարվում էին մշակութային հավաքատեղի հին Հռոմ. Տիմգադ քաղաքն ուներ ամենամեծերից մեկը գրադարաններ հին ժամանակներում: Այն ուներ գրադարանային ամբողջական համակարգ և մոտ 3000 մագաղաթ:

11. Հաղորդակցությունը տեղի ունեցավ շատերի մոտ տարբեր ճանապարհներ. Հռոմեական ճանապարհներից օգտվող քաղաքացիները նամակներ էին ուղարկում և հաղորդագրություններ: 16 Հռոմը մշակեց վաղ թերթեր: Տեղեկատվություն փորագրված էր քարե տախտակների վրա և ցուցանակները ցուցադրվում էին քաղաքների կենտրոններում, որպեսզի քաղաքացիները կարդան: Հռոմն ուներ փոստի համակարգ, որը կոչվում է «cursus publicus»: Պաշտոնական հաղորդագրություններ և հաղորդակցություններն ուղարկվում էին սուրհանդակների ռեյտային համակարգի միջոցով: Այսօր թերթերը առցանց են, ինչպես նաև տպագիր: Մեր փոստի առաքման համակարգը առաքում է նամակներ և այլն հաղորդակցություն մեր տներին, շատ նման է հին Հռոմի. Այնուամենայնիվ, տեխնոլոգիական առաջընթացը, ինչպեսբջջային հեռախոսներն ու ինտերնետը փոխվել ենինչպես ենք մենք միմյանց հետ շփվում:

Ուսումնասիրելով հռոմեացիների թողած հարուստ ժառանգություն այժմ գրիր երեք հարյուր բառից բաղկացած էսսե, թե ինչկլիներ եթե չլիներ հռոմեացիների թողած այս հարուստ ժառանգությունը:

Նախագծային ուսումնառություն

Հանձնարարեք սաներին օգտագործելմտածիր և կիսվիր ռազմավարությունը՝ քննարկելու պատմության մեջ տեխնոլոգիական զարգացման կարևորությունը:

Հարցրեք. Ի՞նչ էք կարծում, ի՞նչ է նշանակում «Անհրաժեշտությունը գյուտի մայրն է» մեջբերումն այսօր: Կարո՞ղ եք դրա կոնկրետ օրինակ բերել պատմության մեկ այլ ժամանակաշրջանից: Սաներին հանձնարարեք մեկ ընտրել ինքնուրույն մտածել, հարցեր քննարկել գործընկերոջ հետ, այնուհետև կիսվել իրենց գաղափարներով դասարանի հետ: Հաջորդը, սաներին ներկայացրեք Հռոմեական կայսրության քարտեզը:

Սաներին ասեք, որ պատկերացրնեն, թե Հռոմեական կայսրության կայսր են և ապրում եք Հռոմում: Որպես կայսր, պետք է հաղորդագրություն ուղարկեք Բրիտանիայի նահանգապետին: Ինչպե՞ս կուղարկեիք այս հաղորդագրությունը:

Դուք հաղորդագրության ուղարկելու համար ապավինում ե՞ք տեխնոլոգիային: Ինչո՞ւ այո, ինչո՞ւ ոչ:

Որպես կայսր, ի՞նչ կոնկրետ մարտահրավերների կհանդիպեք այս ամբողջ տարածքը վերահսկելու համար:

Այդ հարցերը որպես դասարան քննարկելուց հետո բացատրեք ուսաներին որ այս գործունեության ընթացքում նրանք կհիմանան գյուտերի մասին, որոնք անհրաժեշտությունից ելնելով առաջացել են Հռոմեական կայսրությունում՝ դրա ընդլայնման ժամանակ:

1.Ընթերցանության նյութը.

Աքվեդուք

Իր աճող քաղաքները քաղցրահամ ջրով ապահովելու համար Հռոմեական կայսրությունը մշակեց ջրատարը, ինժեներական նորամուծություն, որը թույլ տվեց քաղցրահամ ջրի փոխադրումը երկար հեռավորությունների վրա: Սովորաբար, լեռնային թարմ աղբյուրներից սկսած, ջրատարը

աստիճանաբար կիջնի, ինչը թույլ կտա ինքնահոսին ջուր բերել իր աղբյուրից քաղաք:

Ռազմական տեխնիկա

Հռոմեական բանակը ապավինեց նոր տեխնոլոգիաներին, որպեսզի իրենց բանակները արդյունավետ մնան մարտի դաշտում: Բացի երկաթե զենքերից, ինչպես սյունը, նիզակի նման արկը, որը փափուկ երկաթե հուշում էր, հռոմեացիները մշակեցին նաև պաշարող շարժիչներ, ինչպիսիք են

քարածիզը և անհամբեր՝ հարձակվելու պարսպապատ քաղաքների վրա: Ճամփորդելիս հռոմեական բանակներն ամեն գիշեր ժամանակավոր ամրոցներ էին կառուցում՝ իրենց ուժերը դարանակալումից պաշտպանելու համար:

Ջրահաբաճկոն

Հռոմեական զրահաբաճկոնը տարբերվում էր՝ կախված աստիճանից և դիրքից, շատ հռոմեացի զինվորներ կրում էին կրծքազարդ:

Սաղավարտ

Հին Հռոմեական զինվորականների կրած հռոմեական սաղավարտների ոճը տարբեր էր: Գալլիկ տիպը ներառում էր գագաթը, պարանոցի և այտերի պահակները:

Հոռմեական ճանապարհները

Թեև թվում էր պարզ տեխնոլոգիա, հին աշխարհում ուղիղ ճանապարհներ մշակելը բավականին դժվար էր: Այս խնդիրը լուծելու համար հոռմեացիները մշակեցին մի գործիք, որը հայտնի էր որպես գրոմա, որը թույլ էր տալիս ինժեներներին ապահովել ճանապարհների հարթ և հարթ հարթումը: Ճանապարհների ուժեղ ցանցի կառուցումը, որոնք անվտանգ

էին ճանապարհորդելու համար, նպաստեց Հոռմեական կայսրության տնտեսության ծաղկմանը, քանի որ ապրանքները և մարդիկ կարող էին ճանապարհորդել Հոռմեական կայսրության մի կողմից մյուսը:

Ուտելիք

Ուր էլ գնաց Հոռմը, հոռմեական մշակույթը հետևում էր նրան: Հոռմեական մշակույթի հիմնական առանձնահատկություններից մեկը սնունդն էր: Հոռմեական սնունդը, որը հիմնված էր Միջերկրական աշխարհի բնիկ բաղադրիչների վրա, միավորեց Հոռմեական կայսրության տարբեր հատվածներ:

Բաղնիքներ

Հռոմեական մշակույթի մեկ այլ հիմնական առանձնահատկությունը բաղնիքներն էին: Տղամարդկանց և կանանց համար բաղնիքը դարձավ սոցիալական փոխազդեցության գոտի, որտեղ կարելի էր քննարկել քաղաքականությունը, բիզնեսը և բամբասանքը: Բացի այդ, նման հարմարությունները օգնեցին հռոմեացիներին հաղթել նոր նվաճված ժողովուրդներ-

րին՝ ցույց տալով, որ Հռոմեական կայսրությանը պատկանելը դրական օգուտներ ուներ և չէր նշանակում լիակատար հպատակություն:

2. Խնդրեք ուսանողներին վերլուծել մեկ հռոմեական տեխնոլոգիա և բացատրել դրա ազդեցությունը հռոմեական քաղաքական համակարգի վրա:

Տարածեք Հռոմեական տեխնոլոգիայի աշխատանքային թերթիկի պատճենը յուրաքանչյուր ուսանողի և նախագծեք ջրատարի պատկերը դասարանի առջև: Թող ուսանողները գրառումներ կատարեն աշխատաթերթում, երբ բացատրեք, որ ջրատարները հռոմեական խոշոր տեխնոլոգիական նորամուծություն էին, որոնք հռոմեական քաղաքներին ապահովում էին քաղցրահամ ջրով: Ջրատարը կսկսվի քաղցրահամ աղբյուրի մոտից և աստիճանաբար կիջեցվի, ինչը թույլ կտա ինքնահոսին օգնել ջուրը իջնել քաղաքներ: Հռոմեական որոշ ջրատարներ գործում են մինչ օրս: Այս բացատրությունից հետո ստուգեք հասկացողությունը՝ հարցնելով. Ի՞նչ է ջրատարը: Հետո հարցրեք.

Ինչու՞ մարդիկ գոհ կլինեն Հռոմի կառավարությունից՝ դա կառուցելու համար: Ինչու՞ է ջրատարը հռոմեացիների համար հիմնական տեխնոլոգիական բարելավումը:

Որպես քաղաքացի՝ քիչ թե շատ հավանական կլինե՞ր, որ դուք աջակցեիք Հռոմեական կայսրությանը ջրամբարի կառուցումից հետո: Ինչո՞ւ կամ ինչո՞ւ ոչ:

Ընդհանուր առմամբ, ձեր կարծիքով, ինչպե՞ս էր Հռոմեական կայսրությունը օգտագործում տեխնոլոգիան իր աճող կայսրության վերահսկողությունը պահպանելու համար:

3. Անցկացրեք հռոմեական տեխնոլոգիայի պատկերասրահային զբոսանք:

Բացատրեք ուսանողներին, որ նրանք կմասնակցեն պատկերասրահի զբոսանքին: Ուսանողներին բաժանեք փոքր խմբերի և հանձնարարեք նրանց իրենց խմբով շրջել տեղից վայր՝ յուրաքանչյուր կայսրանում լրացնելով համապատասխան բաժինը Հռոմեական

տեխնոլոգիաների աշխատանքային թերթի 1-ին մասում: Զբոսանքի ընթացքում խմբերի առաջընթացին զուգընթաց վերահսկեք նրանց առաջընթացը՝ պատասխանելով առաջացած հարցերին և ապահովելով, որ ուսանողները մնան առաջադրանքի վրա:

4. Խնդրեք ուսանողներին կապ հաստատել կայսրությունում տեխնոլոգիայի և վերահսկողության միջև:

Այն բանից հետո, երբ բոլոր ուսանողները վերադառնան իրենց տեղերին, հանձնարարեք նրանց ինքնուրույն աշխատել՝ լրացնելու աշխատանքային թերթիկի 2 -րդ մասը՝ գրելով իրենց պատասխանները ամբողջական նախադասություններով:

5. Ամբողջ դասի քննարկում անցկացրեք հռոմեական տեխնոլոգիայի վերաբերյալ:

Վերախմբավորվեք որպես դասարան և ամբողջ դասարանով քննարկեք աշխատանքային թերթիկի 2-րդ մասի հարցերը.

Այս տեխնոլոգիաներն ինչպե՞ս օգնեցին Հռոմեական կայսրությանը պահպանել իրենց տարածքի վերահսկողությունը:

Հռոմեացիների համար «անհրաժեշտությունը գյուտի՞ մայրն էր»: Ինչո՞ւ կամ ինչո՞ւ ոչ:

Ի՞նչ էք կարծում, հռոմեացիների համար ճանապարհն իրենց համար նույնքան կարևոր տեխնոլոգիա էր, որքան բջջային հեռախոսը մեզ համար: Ինչո՞ւ կամ ինչո՞ւ ոչ:

Կարծում եք, որ հռոմեական քաղաքական համակարգը կկարողանա՞ր գոյատևել առանց այդ տեխնոլոգիաների: Ինչո՞ւ կամ ինչո՞ւ ոչ:

Լրացուցիչ նյութեր

Հոռմեացի զինվոր

Հոռմեացի զինվորները իրենց ժամանակը շատ էին տրամադրում մարզումների և իրենց համազգեստը խելացի պահելու համար: Նրանք պետք է մնային բանակում 25 տարի եւ թույլ չտվեցին ամուսնանալ մինչեւ բանակից դուրս գալը: Այնուամենայնիվ, հոռմեացի զինվոր լինելն առավելություններ ուներ հոռմեացի աղքատ քաղաքացիների համար: Նրանք ստանում էին վարձատրություն և սարքավորումներ, ինչպես նաև ունեին մնալու տեղ և ուտելիք: Հոռմեական բանակում կռվելը հոռմեացի զինվորին կհարգեր իրենց համաքաղաքացիների կողմից: Հոռմեացի զինվորի կյանքը շատ դժվար էր: Տղամարդիկ ենթարկվում էին խրատների՝ խարազանելով (փայտով ծեծելով): Գեներալին նույնիսկ կարող է գլխատել զինվորի՝ հրաման չկատարելու համար: Անապատները կտրեցին աջ ձեռքերը: Ճանապարհորդելիս զինվորի սննդակարգը հիմնականում բաղկացած էր անթթսմոր հացից: Անթթսմոր հացը պատրաստվում էր առանց խմորիչի, ուստի այն հարթ էր: Զինվորները կերան նաև շիլա և ինչ բանջարեղեն գտան: Նրանք մի փոքր գինի ստացան: Միսն այնքան հազվադեպ էր, որ զինվորներից շատերը նույնիսկ չէին սիրում ուտել այն: Եթե դուք շատ մտահոգված չլինեիք երկար ժամանակ ձեր ընտանիքից հեռու լինելու կամ չկարողանալու ամուսնանալ, հոռմեական բանակում գտնվելը հուզիչ բան կլիներ և տարբեր երկրներ տեսնելու ֆանտաստիկ միջոց: Զինվորները միշտ կռիվ էին փնտրում: Պայքարն ավելի հեշտ էր, քան երթի և ճամբարի բոլոր աշխատանքները: Երբ զինվորները դադարեցին երթը մեկ օրով, նրանք պետք է անմիջապես սկսեին կառուցել իրենց ճամբարը: Նրանք խրամատներ էին փորում ճամբարի շուրջը և կեղտը կուտակում խրամատների դիմաց և փայտի բարձր կտորներ էին դնում կույտերի կույտերի վրա՝ իրենց ճամբարը պաշտպանելու համար: Եթե հոռմեացի զինվորը քներ պահակության ժամանակ, նա անմիջապես սպանվելու էր իր հրամանատարի կողմից:

Գործունեություն.

1. Գրեք հոռմեացի զինվոր լինելու 3 առավելություն և հոռմեական զինվոր լինելու 3 թերություններ:
2. Կցանկանա՞ք լինել հոռմեացի զինվոր:

ԱՌՕՐՅԱ ԿՅԱՆՔԸ ՀՌՈՄՈՒՄ

Պտտման կայան 1. Ֆորում

Հռոմեական կայսրը ապրում էր բլրի գագաթին գտնվող հոյակապ պալատում: Ստորոտի [ստորին] մասում բլուրը Ֆորումն էր: Սա մեծ բաց տարածք էր, որը ծառայում էր որպես շուկա և հանրություն հրապարակ, շատ նման է այն առետրի կենտրոններին, որոնք մենք այցելում ենք այսօր: Քաղաքի ֆորումում կամ հասարակական հավաքատեղիում հարուստ հռոմեացի կանայք գնումներ էին կատարում սննդի, ապրանքների և շքեղ իրերի համար՝ իրենց ստրուկների ուղեկցությամբ: Հպարտ սենատորները զբոսնում էին մոտ, պաշտպանված իրենց թիկնապահների կողմից, մինչ զինվորները քայլում էին փողոցներով: Առևտրականներն ու արհեստավորները զբաղվում էին իրենց արհեստներով: Օտարերկրացիները թափառում էին փողոցներով այնպիսի հեռավոր վայրեր, ինչպիսիք են Բրիտանիան, Իսպանիան և Եգիպտոսը: Տաճարները և այլ հասարակական շենքեր շրջապատեցին Ֆորումը:

Պտտման կայան 2. Ստրկություն

Ստրկությունը վաղ ժամանակներից հռոմեական կյանքի մի մասն էր: Օգտագործումը ստրկատիրական աշխատանքի աճը, սակայն, աճեց, քանի որ Հռոմը ավելի շատ ձեռք բերեց տարածք: Հռոմեացի զինվորները նվաճված մարդկանց վերցրին որպես բանտարկյալներ: Այս գերիները բերվեցին Հռոմ և վաճառվեցին ստրկության մեջ: Մ.թ. 100 թ., Իտալիայում բնակվող մարդկանց մոտ 40%-ը ստրկացված էին: Ստրկացված մարդիկ կատարում էին բազմաթիվ տարբեր աշխատանքներ: Նրանք աշխատել է տներում և բերք հավաքել: Արդյունահանվող հանքաքարը և օգնեց ճանապարհներ, կամուրջներ և ջրատարներ կառուցել ամբողջ տարածքում կայսրություն: Շատ ստրկացված հույներ, սակայն, լավ էին կրթված: Նրանք ծառայում էին որպես ուսուցիչներ, բժիշկներ և արհեստավորներ: Ստրկացված մարդկանց մեծ մասի համար կյանքը դժբախտ էր: Նրանք հաճախ ստիպված էին լինում երկար աշխատել ժամ և կարող է վաճառվել ցանկացած պահի: Նրանք խստորեն պատժվեցին վատ աշխատանքի համար կամ դրա համար փախչելով: Իրենց դժվարություններից խուսափելու համար ստրուկները հաճախ ապստամբում էին:

Պտտման կայան 3. Կանայք

Վաղ Հռոմի կանայք լիիրավ քաղաքացիներ չէին և քիչ իրավունքներ ունեին: Նրանք ուժեղ ազդեցություն ունեցան նրանց վրա նրանց ընտանիքները, սակայն, հաճախ խորհուրդ էին տալիս իրենց ամուսիններին առանձին: Հռոմեացի կնոջ ազատությունները կախված էին ամուսնու հարստությունից և դիրքից: Միջոցով 100-ական թվականներին հարուստ կանայք ավելի մեծ անկախություն ունեին: Նրանք կարող էին հող ունենալ, բիզնես վարել և գույք վաճառել: Նրանք տնօրինում էին տնային տնտեսությունը, մինչ ստրկացած մարդիկ կատարում էին տնային աշխատանքները: Դրսում տանը, նրանք կարող էին գնալ թատրոն

կամ մասնակցել մրցումների կամ մենամարտերի, բայց նրանք պետք է նստեին առանձին տարածքներում տղամարդկանցից: Ավելի քիչ փող ունեցող կանայք ավելի քիչ ազատություն ունեին: Նրանք իրենց ժամանակն անցկացնում էին տնային գործերով կամ օգնում էին նրանց ամուսինները ընտանեկան խանութներում: Նրանց թույլատրվեց տնից դուրս գալ գնումներ կատարելու, ընկերներին այցելելու, երկրպագել տաճարներում կամ գնալ բաղնիքներ: Մի քանի կանայք ինքնուրույն աշխատում էին տնից դուրս: Ոմանք ծառայում էին որպես քրմուհիներ, կրոնական ծեսեր իրականացնել տաճարներում, իսկ մյուսները աշխատում էին որպես վարսահարդար և նույնիսկ բժիշկներ:

Պատման կայան 4. Կրթություն

Եթե դուք մեծացած լինեիք Հին Հռոմում, ձեր կրթությունը կախված կլիներ դրա տեսակից ընտանիքում, որտեղ դուք ծնվել եք: Հռոմի շատ աղքատ երեխաներ աշխատանքի էին ուղարկվում աշխատանքի փոխարեն դպրոց. Նրանք սովորում էին արհեստներ, օրինակ՝ կաշեգործություն և մետաղագործություն, որոնք օգնում էին վաստակել գումար իրենց ընտանիքների համար: Ավելի հարուստ ընտանիքներում տղաներն ու աղջիկները դաստիարակվում էին իրենց հայրերի կամ հաճախ ստրուկների կողմից, մինչև նրանք մոտ վեց տարեկան էին: Հետո տղաները գնացին դպրոց: Դասերն անցկացվում էին հրապարակային շենքեր և մասնավոր տներ: Դաստիարակներից շատերը կրթված հույն ստրուկներ էին: Հռոմեացի տղաները սովորեցին լատիներեն (լեզու), հունարեն (լեզու), մաթեմատիկա, գիտություն, գրականություն, երաժշտություն, և հրապարակային ելույթ: Նրանք սովորաբար դառնում էին զինվորներ, բժիշկներ, քաղաքական գործիչներ կամ իրավաբաններ: Աղջիկները կարող են դառնալ ատամնաբույժներ, անշարժ գույքի գործակալներ կամ դաստիարակներ: Որոշ ստրկուհիներ կամ ազատ կանայք կարող են դառնալ մանկաբարձուհի (բուժքույրեր, որոնք օգնել են ծննդաբերության ժամանակ): Շատ հարուստ ընտանիքների տղաները հաճախ շարունակում էին ուսումը մինչև 16 տարեկան հասակը, երբ նրանք սկսեցին տնօրինել իրենց սեփականությունները:

ԱՄԵՆՕՐՅԱ ԿՅԱՆՔԸ ՀՈՈՄԵԱԿԱՆ ԿԱՅՈՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Անուն՝ Ամսաթիվ

Սովորաբար քաղաքակրթություններն ունեն սովորույթներ, որոնք ազդում են, թե ինչպես են այդ քաղաքակրթության մարդիկ ապրում իրենց առօրյա կյանքով: Համար Օրինակ, շատ քաղաքակրթություններ ունեն կանոններ, թե ինչպես են կրթվում քաղաքացիները: Ի՞նչ եք կարծում, կրթությունը երիտասարդները ազդում են քաղաքակրթության վրա: 2-3 նախադասություն

Պտտման կայան 1. Ֆորում

Ի՞նչ էր Ֆորումը:

Ի՞նչ գործունեություն ծավալվեց Ֆորումում: Մեր քաղաքի (կամ որևէ ժամանակակից քաղաքի) ինչպիսի վայրեր են նման Ֆորումին:

Փոփոխման (ռոտացիոն) կայան 2: Ստրկություն

Ի՞նչ մարդիկ դարձան հռոմեացի ստրուկներ:

Ի՞նչ աշխատանք էին կատարում հռոմեացի ստրուկները:

Մոտավորապես որքա՞ն էր հռոմեական հասարակության ստրուկը:

Ձեր կարծիքով, ստրկությունից կախվածությունը ինչպե՞ս կարող էր ազդել Հռոմի տնտեսության վրա:

Պտտման կայան 3: Կանայք

Ի՞նչ ազատություններ էին վայելում կանայք Հին Հռոմում:

Ի՞նչ աշխատանք ունեին հռոմեացի կանայք:

Ինչպե՞ս է կնոջ հարստության մակարդակը ազդել հռոմեական հասարակության մեջ նրա ազատության մակարդակի վրա:

Պտտման կայան 4: Կրթություն

Ինչպե՞ս էր հին Հռոմում կրթությունը տարբերվում աղքատների և հարուստների համար:

Ինչպե՞ս էր հին Հռոմում կրթությունը տարբերվում տղաների և աղջիկների համար:

Քննադատական-մտածող հարցեր [4 միավոր]

Ինչպե՞ս էր Հին Հռոմում կյանքը նման մեր երկրի ժամանակակից կյանքին: 2-3 նախադասություն

Ինչպե՞ս էր Հին Հռոմում կյանքը տարբերվում մեր երկրի ժամանակակից կյանքից: 2-3 նախադասություն:

Ինքնագնահատման թերթիկ

Ես հասցրել եմ անել բոլոր գործերս

Ամենահետաքրքիր աշխատանքն ինձ համար եղել է _____
որովհետև _____ .

Ամենադժվար աշխատանքը, որ արել եմ, եղել է _____
որովհետև _____ .

Օգտագործված գրականություն

1. Համաշխարհային պատմություն: Հին աշխարհ: Դասագիրք 6-րդ դաս. Համար, Ա. Ստեփանյան, Հ. Ավետիսյան, Ա. Քոսյան, Երևան, Զանգակ, 2013, 160 էջ:
2. <http://tert.nla.am/archive/armbook/dyucaznavep.pdf>
3. <https://historicalthinking.ca/historical-significance>
4. <https://www.historians.org/teaching-and-learning/teaching-resources-for-historians/teaching-and-learning-in-the-digital-age/the-history-of-the-americas/the-conquest-of-mexico/for-teachers/setting-up-the-project/historical-thinking-skills>